

Poskytování automatizovaných knihovnických a informačních služeb

Studijní text

Kvalifikační úroveň 7

Verze 1.0

Autor: Mgr. et Mgr. Monika Kratochvílová

Konzultant: PhDr. Linda Jansová, Ph.D.

Ostrava 2021

VISK VEŘEJNÉ
INFORMAČNÍ SLUŽBY
KNIHOVEN

Odborná způsobilost	Poskytování automatizovaných knihovnických a informačních služeb
Profesní kvalifikace	Systémový knihovník specialista/systémová knihovnice specialista (kód: 72-024-T)
Kvalifikační úroveň	7
Klíčová slova	Meziknihovní výpůjční služba, e-knihy, automatizovaný knihovní systém, sdílení identit.
Anotace	Studijní text přibližuje procesy, které spoluutvářejí podobu a fungování automatizovaného knihovního systému, podílejí se na realizaci výpůjčních služeb v nejširším smyslu a přispívají k jejich rozvoji. Na konkrétním příkladu poskytování meziknihovních výpůjčních služeb a zprostředkování výpůjček e-knih, spolu s možnostmi, které automatizované knihovní systémy poskytují, jako je nastavení uživatelských práv a sdílení identit, ukazuje možnosti knihovních systémů při zajišťování procesů souvisejících s nastavením služeb knihovny. Text je doplněn o ukázky postupů na příkladech vybraných automatizovaných knihovních systémů.

Tvorba studijních textů je realizována za finanční podpory Ministerstva kultury České republiky v rámci projektu Veřejné informační služby knihoven (VISK 1).

Zkouška z odborné způsobilosti **Poskytování automatizovaných knihovnických a informačních služeb** má 4 části, zkoušený musí splnit tato kritéria hodnocení:

Kritéria hodnocení	Způsob ověření
a Popsat, které údaje obsahuje žádanka meziknihovní výpůjční služby a způsoby jejich vkládání z automatizovaného knihovního systému	Ústní ověření
b Charakterizovat pět prvků, které ovlivňují nastavení práv přístupu jednotlivých kategorií uživatelů ke knihovním dokumentům (statusy uživatele) v automatizovaném knihovním systému	Ústní ověření
c Popsat možnosti zpřístupnění e-knih pro uživatele knihovny a návaznost agendy těchto služeb na automatizovaný knihovní systém	Ústní ověření
d Popsat princip sdílení identit a jeho aplikaci v automatizovaných knihovnických službách	Ústní ověření

Tento text pro vás připravila Mgr. et Mgr. Monika Kratochvílová, Moravská zemská knihovna v Brně, monika.kratochvilova@mzk.cz

Text konzultovala PhDr. Linda Jansová, Ph.D., Národní knihovna ČR, linda.jansova@nkp.cz

OBSAH

RYCHLÝ NÁHLED STUDIJNÍHO TEXTU	6
1 MEZIKNIOVNÍ VÝPŮJČNÍ SLUŽBA	7
1.1 Náležitosti žádosti o zprostředkování knihovního dokumentu	8
1.1.1 Údaje umožňující identifikaci knihovního dokumentu	9
1.1.2 Údaje umožňující identifikaci žádající knihovny	10
1.1.3 Údaje umožňující identifikaci dožádané knihovny	11
1.1.4 Požadavky na způsob zprostředkování knihovního dokumentu	11
1.1.5 Lhůta, ve které má být žádost vyřízena	11
1.1.6 Souborný katalog CASLIN	11
1.2 Reprografické služby	12
1.3 Postup při zadání požadavku prostřednictvím automatizovaného knihovního systému	16
1.4 Služba ZÍSKEJ	20
1.4.1 Application Programming Interface (API)	22
1.5 Modul pro meziknihovní výpůjční službu	23
2 NASTAVENÍ PRÁV PRO PŘÍSTUP JEDNOTLIVÝCH KATEGORIÍ UŽIVATELŮ KE KNIHOVNÍM DOKUMENTŮM (STATUSY UŽIVATELE) V AUTOMATIZOVANÉM KNIHOVNÍM SYSTÉMU	26
2.1 Status uživatele	27
2.1.1 Kategorizace uživatelů a rovný přístup k poskytování veřejných knihovnických a informačních služeb	28
3 MOŽNOSTI ZPŘÍSTUPNĚNÍ E-KNÍH PRO UŽIVATELE KNIHOVNY A NÁVAZNOST AGENDY TĚCHTO SLUŽEB NA AUTOMATIZOVANÝ KNIHOVNÍ SYSTÉM	31
3.1 Půjčování elektronických knih v knihovnách	31
3.2 Technická podpora e-výpůjček	31
3.2.1 Podpora aplikace eReading	32
3.2.2 Podpora aplikace Flexibooks	32
3.3 Zabezpečení výpůjček e-knih	32
4 IDENTITA UŽIVATELE	42
4.1 Federace identit	42
4.1.1 Díla nedostupná na trhu	43
4.2 Propojování/sdílení identit	43
4.3 MojeID – služba jednotné identity	45

SHRNUTÍ STUDIJNÍHO TEXTU	48
5 LITERATURA.....	49
6 ZKRATKY.....	52

RYCHLÝ NÁHLED STUDIJNÍHO TEXTU

ÚVOD

Studijní text přibližuje procesy automatizovaného knihovního systému jako nástroje k automatizaci pracovních procesů knihovny. Na konkrétních příkladech ukazuje, jak je knihovní systém využíván při realizaci jednotlivých agend v knihovně, zejména při meziknihovní výpůjční službě, zprostředkování výpůjček e-knih uživatelům současně s agendou sdílení identit a nastavení uživatelských oprávnění. Nastiňuje postupy jednotlivých procesů.

Tematicky je text zaměřen na práci s automatizovaným knihovním systémem a na základní agendy realizované v knihovnách ve vazbě na výše uvedené procesy.

PO PROSTUDOVÁNÍ STUDIJNÍHO TEXTU BUDETE UMĚT

- Popsat náležitosti při zajištění meziknihovní výpůjční služby, vysvětlit související pojmy,
- popsat, jak je knihovní systém používán při realizaci procesů při zprostředkování e-výpůjček,
- charakterizovat statusy uživatelů a vysvětlit související pojmy,
- vysvětlit pojem sdílení identit a využití této agendy v podmínkách automatizovaného knihovního systému.

KLÍČOVÁ SLOVA STUDIJNÍ OPORY

Automatizovaný knihovní systém, meziknihovní výpůjční služba, e-knihy, výpůjčky, sdílení identit, status uživatele.

1 MEZIKNIOHVNÍ VÝPŮJČNÍ SLUŽBA

DEFINICE

Meziknihovní výpůjční služby patří mezi základní služby poskytované veřejnými knihovnami a podle zákona č. 257/2001 Sb., o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb (knihovní zákon) představují „soubor výpůjčních, informačních a reprografických služeb, které mezi sebou uskutečňují knihovny s cílem zpřístupnit svým uživatelům knihovní dokumenty bez ohledu na místo jejich uložení.“¹ Jsou nedílnou součástí veřejných knihovnických a informačních služeb spočívajících ve „zpřístupňování knihovních dokumentů z knihovního fondu knihovny nebo prostřednictvím meziknihovních služeb z knihovního fondu jiné knihovny“², které je provozovatel knihovny povinen poskytovat bezplatně.³

Poskytování meziknihovních služeb přispívá k efektivnímu využívání informačních zdrojů získaných nákupem z veřejných rozpočtů. Svým zaměřením na uspokojení informačních požadavků uživatelů jsou úzce propojeny s procesem akvizice knihovních dokumentů; doplňují knihovní fond knihovny o časově omezené výpůjčky z jiných knihoven. Meziknihovní služby jsou založeny na principech vzájemné spolupráce, reciprocity a solidarity. Míra fungování meziknihovních výpůjčních služeb vyjadřuje míru, s jakou dožádané knihovny⁴ přistupují k požadavkům kolegů z žádajících knihoven⁵, především v rovině vstřícnosti, ochoty a rychlosti vyřízení konkrétního požadavku.

Realizace meziknihovních výpůjček (dokumentů nebo kopií jiné knihovně) může probíhat na vnitrostátní nebo mezinárodní úrovni, vždy v souladu se závaznými pravidly platnými ve vnitrostátní nebo mezinárodní meziknihovní výpůjční službě (podle mezinárodně platných pravidel IFLA⁶ mezi knihovnami jednotlivých zemí). Podmínkou využití mezinárodní meziknihovní výpůjční služby je nedostupnost

¹ § 2, odst. d) knihovního zákona

² § 4, odst. 1a)

³ § 4, odst. 2b) s výjimkou meziknihovních reprografických služeb a mezinárodních meziknihovních služeb, § 14, odst. 4) Provozovatelé knihoven mohou požadovat úhradu nákladů na dopravu knihovního dokumentu.

⁴ Zř. pasivní. Knihovna, která obdrží požadavek od jiné knihovny s žádostí o zapůjčení knihovní jednotky, popř. o poskytnutí informace o něm, viz:

https://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=000001896&local_base=KTD

⁵ Zř. aktivní. Knihovna, která zasílá žádost o vypůjčení nebo zprostředkování knihovního dokumentu, popř. požaduje poskytnutí informace o něm, viz

https://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=000001926&local_base=KTD

⁶ International Federation of Library Associations and Institutions, Mezinárodní federace knihovnických sdružení a institucí

dokumentu v národním systému knihoven. Tento studijní text věnuje pozornost zprostředkování vnitrostátní meziknihovní výpůjční služby.

Meziknihovní služby vymezuje knihovní zákon v § 14:

„(1) Pokud v knihovním fondu knihovny není knihovní dokument, jehož zpřístupnění si její uživatel vyžádal, má provozovatel této knihovny (dále jen „žádající knihovna“) povinnost v rámci meziknihovních služeb požádat provozovatele jiné knihovny o zprostředkování tohoto knihovního dokumentu, popřípadě o poskytnutí informace o něm (dále jen „dožádaná knihovna“).

(2) Dožádaná knihovna je povinna žádající knihovně pro jejího uživatele knihovní dokument ze svého knihovního fondu zprostředkovat tak, že požadovaný knihovní dokument žádající knihovně zapůjčí nebo jí poskytne jeho kopii, popřípadě jí poskytne informace, kde se požadovaný knihovní dokument nalézá.“

V souvislosti s tímto legislativním vymezením odkazujeme na připomínku k formulaci v odstavci (2)⁷: „Dožádaná knihovna je povinna žádající knihovně pro jejího uživatele knihovní dokument ze svého knihovního fondu zprostředkovat.“

Uživatelem meziknihovních služeb je vždy provozovatel žádající knihovny, nikoli uživatel („čtenář“) této knihovny, jak by mohlo být mylně z výše uvedeného vykládáno.

1.1 Náležitosti žádosti o zprostředkování knihovního dokumentu

Bibliografické údaje potřebné pro zprostředkování knihovního dokumentu meziknihovní výpůjční službou jsou uvedeny ve Vyhlášce Ministerstva kultury č. 88/2002 Sb., k provedení zákona č. 257/2001 Sb., o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb (knihovní zákon), § 2.⁸ Ačkoli vyhláška uvádí na prvním místě podání žádosti v písemné podobě, elektronickou formu uvádí až druhotně, je s ohledem na datum vydání vyhlášky⁹ v současné době nejčastějším způsobem podání elektronická forma, která může mít podobu webového formuláře nebo e-mailu.

⁷ <https://bulletinskip.skipcr.cz/vsechna-cisla/prohlizet-cisla/2019-rocnik-28-cislo-1/knihovni-zakon-komentar>

⁸ https://ipk.nkp.cz/legislativa/01_LegPod/knihovni-zakon-257-2001-sb.-a-navazne-provade-ci-prepisy/Zakon257Vyh1.htm

⁹ Datum účinnosti od 13. března 2002

V obou případech je z důvodu jednoznačné identifikace dokumentu nutné uvádět údaje uvedené v § 2 vyhlášky:

- a. údaje umožňující identifikaci knihovního dokumentu, např. název, označení autora, označení vydavatele, místo, pořadí a rok vydání, číslo knihovního dokumentu v mezinárodních registračních systémech,**
- b. údaje umožňující identifikaci žádající knihovny, například její název a adresu, telefonní číslo, faxové číslo¹⁰ a elektronickou adresu,**
- c. údaje umožňující identifikaci požádané knihovny,**
- d. požadavky na způsob zprostředkování knihovního dokumentu,**
- e. lhůtu, ve které má být žádost vyřízena.**

1.1.1 ÚDAJE UMOŽŇUJÍCÍ IDENTIFIKACI KNIHOVNÍHO DOKUMENTU

Jejich obsahem je: název, označení autora, označení vydavatele, místo, pořadí a rok vydání, číslo knihovního dokumentu v mezinárodních registračních systémech.

Nejspolehlivěji je možné tyto údaje ověřit, popřípadě dohledat v Souborném katalogu Národní knihovny ČR.¹¹ Každou žádanku je nutné ověřit, zkontrolovat údaje poskytnuté čtenářem, v mnoha případech je navíc doplnit či upřesnit. Základní bibliografické údaje se uvádějí v závislosti na typu dokumentu.¹²

Objednávka článku z časopisu:

- název periodika (řada)
- ročník, rok, číslo
- stránky (popř. autor a název žádané statí)
- ISSN

Objednávka statí ze sborníku:

- název sborníku (popř. podnázev, řada)
- jména editorů
- místo a rok vydání
- stránky (popř. autor a název žádané statí)
- ISBN / ISSN

¹⁰ Vzhledem k technologickému rozvoji, k němuž došlo od doby vydání vyhlášky, se fax ke komunikaci již prakticky nevyužívá.

¹¹ <https://www.caslin.cz/>

¹² <https://www.nkp.cz/sluzby/mvs-metpokyny#1.3.3>

Objednávka monografie:

- příjmení a jméno autora
- název (popř. podnázev)
- místo a rok vydání
- nakladatelské údaje
- ISBN

1.1.2 ÚDAJE UMOŽŇUJÍCÍ IDENTIFIKACI ŽÁDAJÍCÍ KNIHOVNY

Jejich obsahem je: adresa, telefonní číslo, faxové číslo a elektronická adresa.

Nejspolehlivějším identifikátorem každé knihovny je lokační značka knihovny, tzv. sigla. Zjistit či ověřit ji lze včetně dalších údajů **v databázi ADR – Centrálním adresáři knihoven a informačních institucí**.¹³ Sigla má přímou vazbu na celostátní Souborný katalog ČR, tvoří ji kombinace tří abecedních a tří číselných znaků, z nichž každý je nositelem určitého významu.¹⁴

Jednou ze zásad při poskytování meziknihovních služeb je teritoriální princip, viz **Metodické pokyny pro meziknihovní služby v České republice**.¹⁵ „S přihlédnutím ke knihovním řádům jednotlivých knihoven je nutné, aby knihovny směřovaly své objednávky požadovaných dokumentů na základě teritoriálního principu a přihlížely k odbornému profilu knihovního fondu požadované knihovny.“

Teritoriální princip znamená, že se knihovny v rámci regionu obracejí na svoji územně příslušnou pověřenou knihovnu¹⁶, případně na krajskou knihovnu. Meziknihovní výpůjční služby poskytují knihovny pouze svým registrovaným uživatelům (fyzickým a právnickým osobám). V případě kolektivního uživatele umožňuje založený uživatelský účet jednoznačnou identifikaci žadající knihovny a tím naplnění v § 2, odst. b) vyhlášky č. 88/2002 Sb.

V případě právnických osob je kromě adresy instituce a v případě knihovny i její sigly nutné uvést také jméno a příjmení pověřeného pracovníka, který bude za půjčování publikací odpovídat.

¹³ <https://aleph.nkp.cz/cze/adr>

¹⁴ <https://www.caslin.cz/caslin/database-pro-vyhledavani/adresar/co-je-sigla>

¹⁵ <https://www.nkp.cz/sluzby/mvs-metpokyny#1.3.3>

¹⁶ Základní knihovna, zapsaná v evidenci Ministerstva kultury, která na základě smlouvy uzavřené s krajskou knihovnou plní regionální funkce v rozsahu a na území smlouvou vymezeném. Součástí této smlouvy je jmenovitý seznam obsluhovaných knihoven. Funkci pověřené knihovny může plnit také krajská knihovna.

1.1.3 ÚDAJE UMOŽŇUJÍCÍ IDENTIFIKACI DOŽÁDANÉ KNIHOVNY

Pro zjišťování identifikace dožádané knihovny platí stejný postup jako v případě knihovny žádající, tedy zjištění údajů o knihovně včetně její sigly v databázi ADR – Centrálním adresáři knihoven a informačních institucí.

Knihovny poskytující aktivní meziknihovní výpůjční službu mají zpravidla vytvořen adresář knihoven, který pravidelně aktualizují a který umožňuje pro zasílání objednávek využití jednou vložených dat.

1.1.4 POŽADAVKY NA ZPŮSOB ZPROSTŘEDKOVÁNÍ KNIHOVNÍHO DOKUMENTU

Elektronická i tištěná žádanka vyžadují specifikaci způsobu zprostředkování knihovního dokumentu, který může mít podobu:

- Fyzické výpůjčky
- Kopie dokumentu

1.1.5 LHŮTA, VE KTERÉ MÁ BÝT ŽÁDOST VYŘÍZENA

Uvedení data vyžádání s uvedením, do jakého termínu je požadavek aktuální.

1.1.6 SOUBORNÝ KATALOG CASLIN

Jednou z nejvíce využívaných databází pro zprostředkování meziknihovních výpůjček je **Souborný katalog ČR, dříve CASLIN**¹⁷ obsahující dokumenty uložené ve fondech českých knihoven a dalších informačních institucí vedených v Adresáři knihoven a informačních institucí v ČR.¹⁸ Databázi spravuje Oddělení souborných katalogů Národní knihovny ČR, v elektronické podobě vzniká od roku 1995. Prostřednictvím vyhledaných záznamů lze přejít přímo do katalogu příslušné knihovny, zjistit aktuální dostupnost díla, případně zjistit informace o odebíraných ročnících periodik nebo získat přístup k plnému textu. Aktuálně obsahuje necelých 8 milionů záznamů českých a zahraničních monografií, speciálních dokumentů, seriálů a v samostatné databázi také články.

Souborný katalog ČR je projektem Národní knihovny ČR a jeho rozvoj je podporován z dotace Ministerstva kultury ČR – VISK 9/I.¹⁹

¹⁷ Czech And Slovak Library Information Network, tj. Česká a Slovenská knihovní informační síť, projekt automatizace a vytvoření česko-slovenských knihovních sítí z počátku 90. let, později název pro Souborný katalog ČR.

¹⁸ https://aleph.nkp.cz/F/?func=file&file_name=find-b&local_base=adr

¹⁹ <https://visk.nkp.cz/visk-9>

Vyhledávání v Souborném katalogu ČR mají knihovny nastaveno v automatizovaném knihovním systému zpravidla jako možnost první volby při prohledávání externích zdrojů.

1.2 Reprografické služby

V rámci meziknihovních reprografických služeb poskytuje dožádaná knihovna žádající knihovně rozmnoženinu knihovního dokumentu nebo jeho části, přičemž se tato rozmnoženina stává vlastnictvím uživatele. Tento postup je žádoucí především v případě ochrany původního knihovního dokumentu. Knihovní zákon nespecifikuje formu rozmnoženiny. Může být v tištěné podobě, případně může jít o zpřístupnění dokumentu v elektronické podobě.²⁰

V případě děl chráněných podle autorského zákona lze uživateli rozmnoženinu zpřístupnit v elektronické podobě pouze za podmínek hromadné kolektivní licenční smlouvy, která upravuje elektronické dodávání dokumentů. Žádající knihovna není oprávněna si elektronickou kopii po poskytnutí služby uživateli ponechat.²¹

²⁰ Nejedná se o užití ve smyslu autorského zákona

²¹ Danielisová, Tereza. Knihovní zákon, s. 56

Dohoda pro kolektivního uživatele - elektronické objednávání z fondu MZK-

ORGANIZACE

Název:.....

.....

Oddělení:.....

Sigla / lokační zn.:.....IČO:.....

Adresa:.....

PSČ:.....Město:.....

Telefon:.....Fax:.....

ODPOVĚDNÝ PRACOVNÍK

Jméno a příjmení:.....

Telefon:.....E-mail:.....

Na základě dohody s Moravskou zemskou knihovnou, Kounicova 65a, 601 87 Brno prohlašuji, že požadavky na meziknihovní službu objednané v MZK elektronickou poštou plně podléhají pravidlům objednávání jako požadavky podané tradiční formou na formuláři opatřeném podpisem žadatele a razítkem organizace. Potvrzuji, že jsem se seznámil/-a s knihovním řádem MZK. Úhrady spojené s poskytovanou službou účtujte na adresu žadatele.

.....
datum

.....
podpis odp.pracovníka

.....
razítko organizace

Obrázek 1 – Registrační formulář pro kolektivního uživatele

Identifikujte se, prosím:

Čárový kód čtenáře / login:	261P195993
PIN / heslo:	*****
Přihlásit se Host Zapomenutý login Zapomenuté heslo Předregistrace	

Pokud používáte ISIC kartu jako u nás registrovanou průkazku, je nutné si čárový kód čtenáře/login co nejdříve změnit na alternativní přihlašovací údaje - login, v autorizované sekci Čtenář.

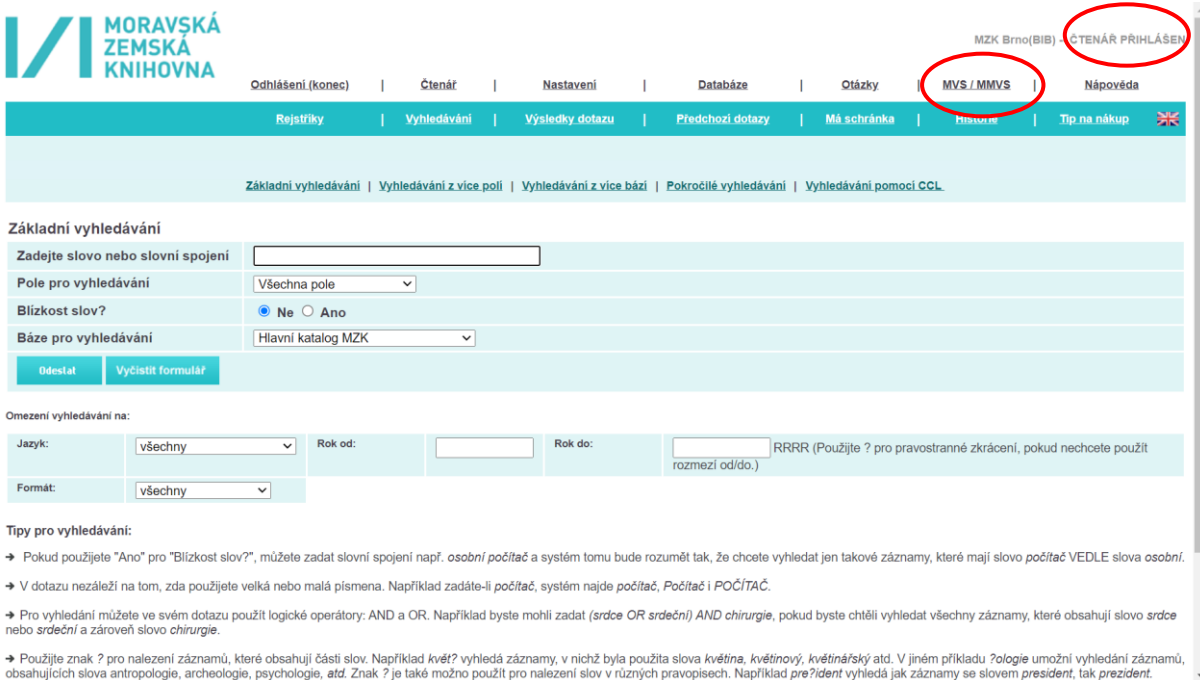
Pokud jste si nezměnili PIN, použijte vaše rodné číslo bez lomítek. Čtenáři zaregistrovaní po 1.1.2010 si svůj PIN volí v registračním formuláři. Předregistrace umožní neregistrovaným čtenářům objednávat výpůjčky.

Jsme na Facebooku.

© 2008 Ex Libris & Moravská zemská knihovna - webmaster.

Obrázek 2 – Přihlášení kolektivního uživatele (knihovny) do automatizovaného knihovního systému

MORAVSKÁ ZEMSKÁ KNIHOVNA

MZK Brno(BIB) **ČTENÁŘ PŘIHLÁŠEN**

Odhlášení (konec) | Čtenář | Nastavení | Databáze | Otázky | **MVS / MMVS** | Návod

Rejstříky | Vyhledávání | Výsledky dotazu | Předchozí dotazy | Má schránka | Historie | Tip na nákup

Základní vyhledávání | Vyhledávání z více polí | Vyhledávání z víceází | Pokročilé vyhledávání | Vyhledávání pomocí CCL

Základní vyhledávání

Zadejte slovo nebo slovní spojení:

Pole pro vyhledávání:

Blízkost slov? ☒ Ne ☐ Ano

Báze pro vyhledávání:

Omezení vyhledávání na:

Jazyk: Rok od: Rok do: (Použijte ? pro pravostranné zkrácení, pokud nechcete použít rozmezí od/do.)

Formát:

Tipy pro vyhledávání:

- Pokud použijete "Ano" pro "Blízkost slov?", můžete zadat slovní spojení např. *osobní počítač* a systém tomu bude rozumět tak, že chcete vyhledat jen takové záznamy, které mají slovo *počítač* VEDLE slova *osobní*.
- V dotazu nezáleží na tom, zda použijete velká nebo malá písmena. Například zadáte-li *počítač*, systém najde *počítač*, *Počítač* i *POČÍTAČ*.
- Pro vyhledání můžete ve svém dotazu použít logické operátory: AND a OR. Například byste mohli zadat *(srdce OR srdeční) AND chirurgie*, pokud byste chtěli vyhledat všechny záznamy, které obsahují slovo *srdce* nebo *srdeční* a zároveň slovo *chirurgie*.
- Použijte znak ? pro nalezení záznamů, které obsahují části slov. Například *kvěť?* vyhledá záznamy, v nichž byla použita slova *květina*, *květinový*, *květinářský* atd. V jiném příkladu *?ologie* umožní vyhledání záznamů, obsahujících slova *antropologie*, *archeologie*, *psychologie*, atd. Znak ? je také možno použít pro nalezení slov v různých pravopisech. Například *pre?ident* vyhledá jak záznamy se slovem *president*, tak *prezident*.

Obrázek 3 – Vstupní obrazovka po přihlášení uživatele s nabídkou objednávky MVS

Elektronická žádanka

Požadavek na meziknihovni výpůjčku knihy

1) Základní informace o knize (* Povinná pole)

Autor	*	Vondruška, Vlastimil (Příjmení, Jméno)
Další autor		(Příjmení, Jméno)
Název	*	Kronika zániku Evropy
Pořadí vydání		
Místo vydání		
Nakladatel		
Rok vydání	*	2019
ISBN		
Edice		
Zdroj		

2) Informace pro provedení kopie - zadáte-li informace o kapitole, článku nebo části, půjčující knihovna bude moci dodat kopii.

Autor části		(Příjmení, Jméno)
Název části		
Strany		
Poznámka		

3) Administrativní údaje

Dokdy máte ještě o materiál zájem? * (RRRRMMDD)

Typ požadavku: *

☐ výpůjčka
☐ kopie

Varování v souvislosti s omezeními autorského zákona

Zákon o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) - Zákon č. 121/2000 Sb. Předmětem práva autorského je dílo literární a jiné dílo umělecké a dílo vědecké, které je jedinečným výsledkem tvůrčí činnosti autora a je vyjádřeno v jakékoli objektivně vnímatelné podobě včetně podoby elektronické, trvalé nebo dočasné, bez ohledu na jeho rozsah, účel nebo význam (dále jen "dílo"). Rozmnožování díla se rozumí fotografování dočasných nebo trvalých, přímých nebo nepřímých rozmnožení díla, a to jakýmkoli prostředky a v jakékoli formě, za účelem zpřístupňování díla prostřednictvím těchto rozmnožení. Rozkládáním originálu nebo rozmnoženiny díla se rozumí zpřístupňování díla v hmotné podobě prodejem nebo jiným

Obrázek 4 – On-line formulář požadavku na MVS s povinnými údaji

Díla | Autority | Svazky | Výpůjčky | Vyhledávání | MVS

Odchozí MVS žádanky

Odchozí MVS žádanky

Číslo	Stav	Název...	Autor...	Část...
36	Půjčeno čtenář	...	...	...
37	Vytvořeno	...	...	...

Číslo 38

Čtenář Vyberte čtenáře, nebo zadejte číslo

Žádáno u knihovny

Doručeno knihovnou

Svazek

Dodatečný poplatek

Signatura žadatele svazku

Tematická skupina Vyberte tematickou skupinu

Knižní vazba Vyberte knižní vazbu

Rok odběru periodika

Číslo periodika

Poznámka

Datum vyžádání 18.11.2021

Platné do dd.mm.rrrr

Datum doručení dd.mm.rrrr

Max. počet dní vypůjčení

Max. datum vypůjčení dd.mm.rrrr

Datum půjčení čtenář dd.mm.rrrr

Datum vrácení čtenářem dd.mm.rrrr

Datum vrácení knihovnou dd.mm.rrrr

Poznámka ke stavu

Operace

Vytvořit

Vytvořit a zavít

Filtr:

☒ Požadavek od čtenáře

☒ Vytvořená

☒ Čeká na čtenáře

☒ Půjčeno čtenářem

☒ Vraceno čtenářem

☐ Vraceno knihovnou

☐ Odmítnutá

☐ Vypršela platnost

☐ Zrušený

Vše Nic

Obrázek 5 – On-line formulář v AKS Tritius

1.3 Postup při zadání požadavku prostřednictvím automatizovaného knihovního systému

V automatizovaném systému bývají rozlišeny dva typy požadavků pro zadávání MVS, pro které jsou dva formuláře, jak v prostředí služebního klienta, tak v on-line katalogu:

- monografie,
- seriály.

Zadávání odchozích požadavků probíhá ve třech krocích:

1. Uložení bibliografického záznamu a záznamu knihovní jednotky
2. Identifikace čtenáře a vyplnění údajů požadavku (požadavek ke dni, místo vyzvednutí, poplatky)
3. Dodávající knihovna

Vyřízení požadavku vyžaduje souslednost dílčích aktivit, které mohou být prováděny automaticky bez zprostředkování knihovníkem. V některých případech je nutná asistence knihovníka:

1. Vytvoření požadavku (čtenářem v on-line katalogu, nebo knihovníkem v modulu integrované MVS)
2. Kontrola/ověření dostupnosti dokumentu ve fondu žadající knihovny (je-li požadavek zadáván čtenářem prostřednictvím on-line katalogu, lze nastavit blokování požadavku)
3. Vyhledání potenciálních dožádaných knihoven
4. Zaslání požadavku
5. Archivace vyjádření dožádané knihovny
6. Registrace dodání dokumentu
7. Vrácení dokumentu

Čtenář může vytvořit novou MVS přímo ze svého čtenářského / uživatelského konta (po přihlášení) prostřednictvím on-line katalogu. Současně může zobrazit přehled nových objednávek a archiv objednávek (co již v knihovně zpracovali).

Obrázek 6 – Zadání MVS objednávky v AKS Tritius

Tištěná žádanka

Stále platnou možností podávání požadavků na meziknihovní výpůjční službu je papírová (tištěná) žádanka, byť se v současnosti již takřka nevyužívá.

Tiskopis jednotné žádanky v minulosti nahradil korespondenci mezi knihovnami. Žádanka má čtyři části:

- **První** největší část pro vyplnění základních údajů (bibliografické údaje, lokace knihovny apod.) slouží dožádané knihovně jako doklad:
 - a) o půjčení,
 - b) o provedení prodloužení výpůjční lhůty,
 - c) o zaslaných upomínkách.
- **Druhá** část – ústřížek je dokladem pro dožádanou knihovnu podle nastavení výpůjčního systému knihovny.
- **Třetí** část je průvodka, která doprovází dokument při půjčení.
- **Čtvrtá** část slouží jako sdělení o vyřízení požadavku pro žádající knihovnu.

Povinné údaje na papírové žádance:

- adresa a lokační značka žádající knihovny,
- autor a název (monografie, žádaného článku),
- místo vydání, nakladatel a rok vydání,
- název periodika, sborníku,
- u periodika ročník, rok, číslo, stránky,
- pramen citace.

Ukázka papírové žádanky MVS s povinnými údaji:

Žádanka meziknihovní výpůjční - reprografické služby (nehodící se škrtněte)			
Adresa a lokační značka žádající knihovny:		Signatura:	
Jméno čtenáře:	číslo žádanky:	Díl, ročník, svazek číslo požadavku: ISSN / ISBN:	Počet sv.
Autor, název (monografie, žádaného článku, ...):			
Místo vyd: Název periodika, sborníku:	Nakladatel:	Rok vyd.	
Ročník:	Rok:	Číslo:	Stránky:
Pramen citace:			
Datum vyřízení:	Lhůta do:	Razítko žádající knihovny:	
Prodlouženo:			
1.	2.	3.	
Upomínka:			
1.	2.	3.	Datum objednání: Podpis:

Obrázek 7 – Tištěná žádanka, první část žádanky

B. Ústřížek	C. Průvodka	D. Sdělení pro žádající knihovnu
Signatura:	Signatura:	Žádané dílo:
Díl, ročník, svazek číslo požadavku: Údaje o žádaném díle:	Díl, ročník, svazek číslo požadavku:	Počet sv.
Žádající knihovna:	Dodržte:	1. Je půjčeno. Zašleme po vrácení. Žadanku si ponecháváme jako záznam. 2. Nelze půjčit. 3. Je dočasně nedostupné. 4. Nemáme.
Datum vyřízení:	* lhůta do * prezenční studium ve Vaší knihovně * trezorové uložení výpůjčky * pojištění při vrácení na Kč	Žadanku postupujeme:
* Mám zájem o postoupení žádanky: ANO NE * V případě, že dílo nelze půjčit, mám zájem o jeho kopii, pokud cena nepřesáhne částku Kč * Žadanku prosíme vyřadit do: * Pokud není dílo dostupné v ČR, žádám o jeho objednání ze zahraničí: ANO NE	Datum vyřízení:	Datum vyřízení:
prostřednictvím: *ABA001 *BOA001 *ABA007 *ABA013 *OLA001	Lokační značka půjčující knihovny:	Lokační zn. vyřizující knih.:
Dílo bylo prověřeno v pramenech:	Žádající knihovna:	Žádající knihovna:
	číslo žádanky:	číslo žádanky:

Obrázek 8 – Tištěná žádanka, druhá, třetí a čtvrtá část žádanky

Další sdělení žadající knihovně:	Zprávy a sdělení o bibliografickém zjišťování:	Dílo bylo prověřeno v pramenech:	
	Upřesnění výpůjčních podmínek:	název pramene: Souborné katalogy	výsledek zjištění:
		SKK:	+ 00
		KZP:	+ 00
		SK CEZL	+ 00
		Bibliografie:	
		Bibliografický katalog ČK:	+ 00
		Národní bibliografie (země)	+ 00
		Ostatní	
		Vysvětlivky:	+ pramen uvádí, 00 nezjištěno, pramen neuvádí

TÚK 135-0

Obrázek 9 – Tištěná žádanka, zadní strana, první část

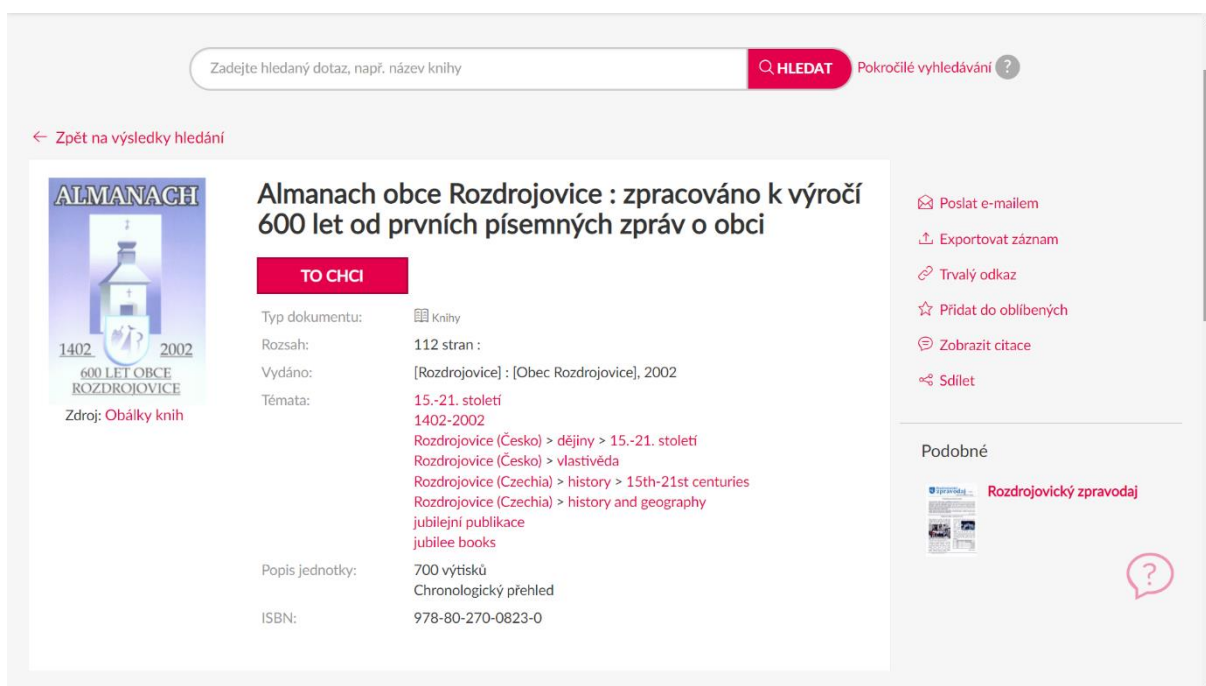
Lokační značka vyřizující knihovny:	Datum přijetí:	Kód vyřízení:	Datum vyřízení:										
Kódy vyřízení: <table border="0"> <tr> <td>1. Žadáný dokument je vypůjčený.</td> <td>8. Dokument je ve vazbě.</td> </tr> <tr> <td>2. Ve zpracování.</td> <td>9. Nemáme požadovaný díl.</td> </tr> <tr> <td>3. Ztráta.</td> <td>17. Ověřte znovu citaci.</td> </tr> <tr> <td>4. Dokument se nepůjčuje.</td> <td>34. Prezenční studium.</td> </tr> <tr> <td>5. Nemáme ve fondu.</td> <td>27. Jiné.</td> </tr> </table>				1. Žadáný dokument je vypůjčený.	8. Dokument je ve vazbě.	2. Ve zpracování.	9. Nemáme požadovaný díl.	3. Ztráta.	17. Ověřte znovu citaci.	4. Dokument se nepůjčuje.	34. Prezenční studium.	5. Nemáme ve fondu.	27. Jiné.
1. Žadáný dokument je vypůjčený.	8. Dokument je ve vazbě.												
2. Ve zpracování.	9. Nemáme požadovaný díl.												
3. Ztráta.	17. Ověřte znovu citaci.												
4. Dokument se nepůjčuje.	34. Prezenční studium.												
5. Nemáme ve fondu.	27. Jiné.												
Ostatní kódy viz Doporučení IFLA pro užívání kódů v MVS													

Obrázek 10 – Tištěná žádanka, zadní strana, druhá část

1.4 Služba ZÍSKEJ

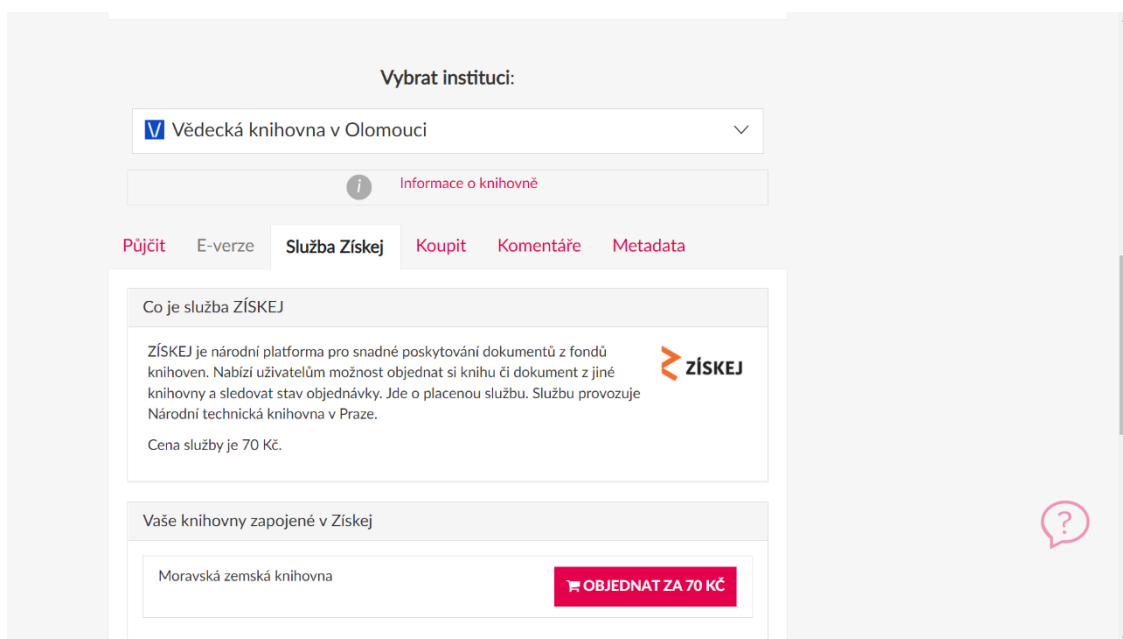
Novou platformou pro poskytování dokumentů je služba ZÍSKEJ,²² kterou vyvíjí a provozuje Národní technická knihovna v Praze a která je přístupná prostřednictvím portálu Knihovny.cz (dříve Centrální portál knihoven, CPK), nicméně je na portálu Knihovny.cz nezávislá. Nabízí možnost objednání dokumentu z jiné knihovny a sledovat stav objednávky. ZÍSKEJ využívá CPK API²³ pro dohledání informací o dokumentech a o knihovnách, které jej mají v držení, a informace o dostupnosti.

Obrázek 11 – Vyhledání požadovaného dokumentu na portálu Knihovny.cz

²² <https://ziskej.knihovny.cz/>

²³ Application Programming Interface

Obrázek 12 – V dalším kroku je nutno vybrat instituci a zadat požadavek

Služba umožňuje evidovat a zpracovávat požadavky, nastavovat a spravovat profily knihoven, generovat podklady pro vyúčtování a zpracování statistik.

Obrázek 13 – Statistické přehledy dostupné pro zapojené knihovny po přihlášení

Dle usnesení Ústřední knihovnické rady z 6. 12. 2021 je preferovanou variantou MVS požadavek čtenáře samoobslužně zadaný prostřednictvím portálu Knihovny.cz přes systém Získej jako hlavní nástroj pro správu MVS. Dožádané knihovny mohou v souladu s právními předpisy vyřizovat požadavky zaslané i jiným způsobem; v těchto případech jsou stanoveny odlišné podmínky.

1.4.1 APPLICATION PROGRAMMING INTERFACE (API)

DEFINICE

API je rozhraní pro programování aplikací, v knihovnickém prostředí se využívá k propojování a komunikaci různých knihovnických systémů, kterým umožňuje rozšiřovat jejich funkce bez nutnosti je nově programovat. API funguje jako zprostředkovatel mezi knihovním softwarem, který vyžaduje informace, a konkrétní databází.

V oblasti webových aplikací se k implementaci API používá HTTP²⁴ protokol. Přístup k rozhraní probíhá prostřednictvím HTTP dotazů na jednotlivé URL adresy rozhraní. Vstupní data pro danou funkci API se posílají v HTTP dotazu na dané URL. Výsledek odešle HTTP server klientovi v HTTP odpovědi na zasláný HTTP dotaz. Pro agendu výměny dat se nejčastěji používá formát JSON²⁵.

Nejdříve se implementuje v jednom ze systémů, kde se zdokumentuje funkcionality, uvede v technické dokumentaci rozhraní a na jejím základě se v druhém systému implementuje jejich používání. Pomocí takto implementovaného rozhraní spolu systémy automaticky komunikují, přičemž mohou používat různý programovací jazyk, podmínkou nejsou ani kompatibilní technologie. Pro správnou funkci externích systémů je nutné integrovat do webových stránek speciální kód. S API se můžeme setkat například v rámci služby Obálky knih, využívá ho Centrální portál knihoven, bylo vytvořeno standardizované API pro automatizované knihovní systémy i službou Získej.

Svoje API má platforma Získej. Umožňuje napojení na knihovní systémy jednotlivých zapojených knihoven.

Jak funguje API v CPK:

- poskytování aktuálních informací o dostupnosti svazků,
- přístup přes API k uživatelskému účtu a vyhledávání,
- index zahraničních zdrojů jako samostatný výsledek hledání.

Pro propojení je potřeba domluvit způsob identifikace jednotlivých entit, čtenáře, dokumentu a jednotky (exempláře).

Systém ZÍSKEJ je integrovaný se systémem Knihovny.cz, byť je na této platformě nezávislý.

Podmínkou pro zapojení API rozhraní pro získání metadat je registrace IP adresy.

²⁴ Hypertext Transfer Protocol, protokol pro přenos HTML (hypertextový značkovací jazyk) dokumentů mezi servery a klienty služby WWW. Server, který umožňuje přístup k souborům pomocí HTTP, se nazývá HTTP server, nebo častěji WWW server. Klientem je internetový prohlížeč.

²⁵ JavaScript Object Notation, JavaScript objektový zápis, je textový způsob zápisu dat, datový formát nezávislý na počítačové platformě určený pro přenos dat.

1.5 Modul pro meziknihovní výpůjční službu

V rámci automatizovaných knihovních systémů se setkáváme také se samostatným modulem MVS.

Seznam požadavků

Název	Synt.	Status	Poslední akce	Zpráva	Společ.
V zemi bílého slona	66113	NEW Nový	29/11/21		Podle možnosti
La lie_rarchie des preuves dans le droit savant du moyen-ge depuis la renaissance du droit romain	66112	NEW Nový	29/11/21		Podle možnosti
Ubersicht vor rechtsgeschichte	66111	NEW Nový	29/11/21		Podle možnosti
Jakob Michael Reinhold Lenz: Gesammelte Schriften: Die Lustspiele nach dem Plautus, der neue Menoza	66110	NEW Nový	29/11/21		Podle možnosti
Applications of Tree-ring Studies: Current Research in Dendrochronology and Related Subjects	66109	NEW Nový - revdováno	29/11/21		Podle možnosti
Anesthetic Community Treatment of Persons With Severe Mental Illness	66108	NEW Nový	29/11/21		Podle možnosti
Journal of Neurosurgery and Anesthesiology	66106	NEW Nový - revdováno	29/11/21		Podle možnosti
A theory of primitive Christian religion	66105	NEW Nový	29/11/21		Podle možnosti
Monothelismus in alten Israel und seiner Umwelt	66104	NEW Nový	27/11/21		Podle možnosti
Urkundenbuch zur Geschichte der Babenberger in Österreich. 2. Band, Die Sieghartskunden der Babenber	66103	NEW Nový	29/11/21		Podle možnosti
Urkundenbuch zur Geschichte der Babenberger in Österreich. Vierter Band, Zweiter Teilband, Ergänz	66102	NEW Nový	29/11/21		Podle možnosti
Uris contestatio : eine Untersuchung über die Grundlagen des gelehrten Rechtsprozesses in der Zeit	66101	NEW Nový	29/11/21		Podle možnosti
12e congrès international des sciences historiques : Vienne, 29 août-5 septembre 1965 : rapports. B	66100	NEW Nový	29/11/21		Podle možnosti
Das öffentlich-rechtliche Schiedsgericht in Oberitalien im XII. und XIII. Jahrhundert. Beitrag zur	66099	NEW Nový	27/11/21		Podle možnosti
Schweizer Beiträge zur allgemeinen Geschichte	66098	NEW Nový	29/11/21		Podle možnosti
Evangelienbuch : Bd. 1, Edition nach dem Wiener Codex 2687	66097	NEW Nový	26/11/21		Podle možnosti
La pénétration du droit romain dans le droit canonique classique de Gratien à Innocent IV, 1140-1	66096	NEW Nový	29/11/21		Podle možnosti
Advances in Medical History and Bioethics: European Perspectives of ARABIC MEDICINE	66095	NEW Nový - revdováno	26/11/21		Podle možnosti

1. Údaje o požadavku 2. Bibliografické údaje 3. Podrobnosti požadavku 4. Dodatek 5. Přijaté zprávy

Formát: Monografie

Název: V zemi bílého slona

Podnázev: Svazek / Roč.

ISBN: Rok vydání: 1941

Publikator: Strany

Publikace: Práva

Počet vydaní: Series

Hlavní autor: Vráz, Enrique Stanko

Název části: Autor části

Source:

Typ požadavku: Syst. číslo

Obrázek 14 – Ukázka modulu meziknihovní výpůjční služby, zadání bibliografických údajů pro vložení objednávky

Seznam požadavků

Název	Synt.	Status	Poslední akce	Zpráva	Společ.
V zemi bílého slona	66113	NEW Nový	29/11/21		Podle možnosti
La lie_rarchie des preuves dans le droit savant du moyen-ge depuis la renaissance du droit romain	66112	NEW Nový	29/11/21		Podle možnosti
Ubersicht vor rechtsgeschichte	66111	NEW Nový	29/11/21		Podle možnosti
Jakob Michael Reinhold Lenz: Gesammelte Schriften: Die Lustspiele nach dem Plautus, der neue Menoza	66110	NEW Nový	29/11/21		Podle možnosti
Applications of Tree-ring Studies: Current Research in Dendrochronology and Related Subjects	66109	NEW Nový - revdováno	29/11/21		Podle možnosti
Anesthetic Community Treatment of Persons With Severe Mental Illness	66108	NEW Nový	29/11/21		Podle možnosti
Journal of Neurosurgery and Anesthesiology	66106	NEW Nový - revdováno	29/11/21		Podle možnosti
A theory of primitive Christian religion	66105	NEW Nový	29/11/21		Podle možnosti
Monothelismus in alten Israel und seiner Umwelt	66104	NEW Nový	27/11/21		Podle možnosti
Urkundenbuch zur Geschichte der Babenberger in Österreich. 2. Band, Die Sieghartskunden der Babenber	66103	NEW Nový	29/11/21		Podle možnosti
Urkundenbuch zur Geschichte der Babenberger in Österreich. Vierter Band, Zweiter Teilband, Ergänz	66102	NEW Nový	29/11/21		Podle možnosti
Uris contestatio : eine Untersuchung über die Grundlagen des gelehrten Rechtsprozesses in der Zeit	66101	NEW Nový	29/11/21		Podle možnosti
12e congrès international des sciences historiques : Vienne, 29 août-5 septembre 1965 : rapports. B	66100	NEW Nový	29/11/21		Podle možnosti
Das öffentlich-rechtliche Schiedsgericht in Oberitalien im XII. und XIII. Jahrhundert. Beitrag zur	66099	NEW Nový	27/11/21		Podle možnosti
Schweizer Beiträge zur allgemeinen Geschichte	66098	NEW Nový	29/11/21		Podle možnosti
Evangelienbuch : Bd. 1, Edition nach dem Wiener Codex 2687	66097	NEW Nový	26/11/21		Podle možnosti
La pénétration du droit romain dans le droit canonique classique de Gratien à Innocent IV, 1140-1	66096	NEW Nový	29/11/21		Podle možnosti
Advances in Medical History and Bioethics: European Perspectives of ARABIC MEDICINE	66095	NEW Nový - revdováno	26/11/21		Podle možnosti

1. Údaje o požadavku 2. Bibliografické údaje 3. Podrobnosti požadavku 4. Dodatek 5. Přijaté zprávy

Pozn. uživatele: Ref.č.

Požadovaný no: Kaiba (výpůjčka)

Způsob dodání: Pozemní pošta

Plati do: 29/12/2021

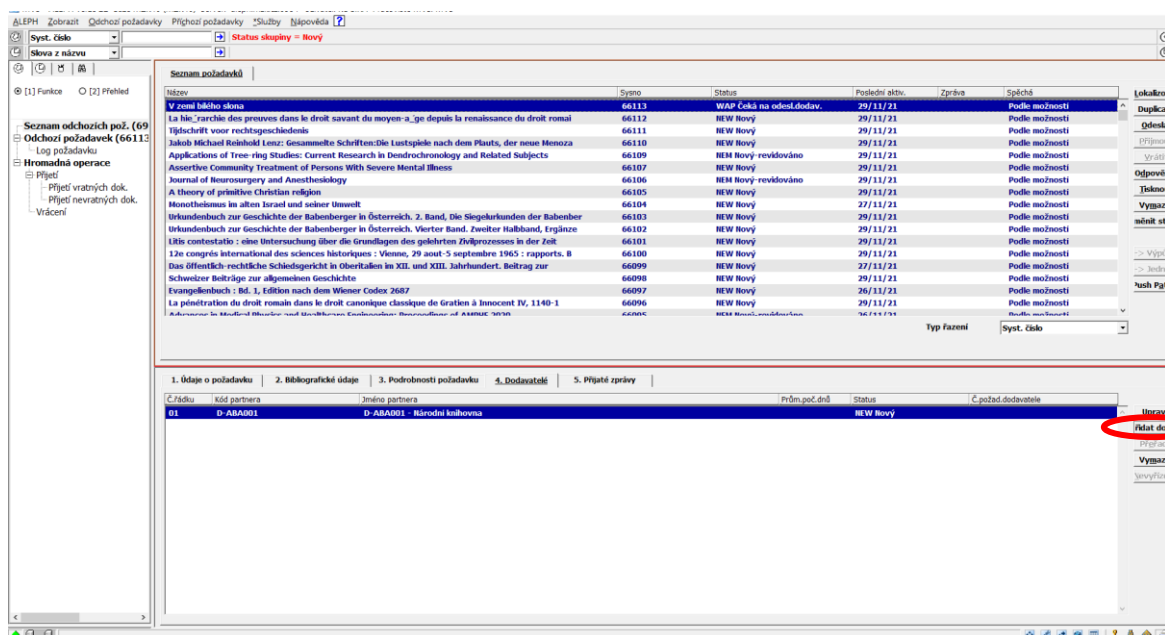
Úroveň služby: Podle možnosti

Místo pro výtisk: Náv

Přímý uživatele: Placená služba Copyright pod. I broj nosič

Typ požadavku: Syst. číslo

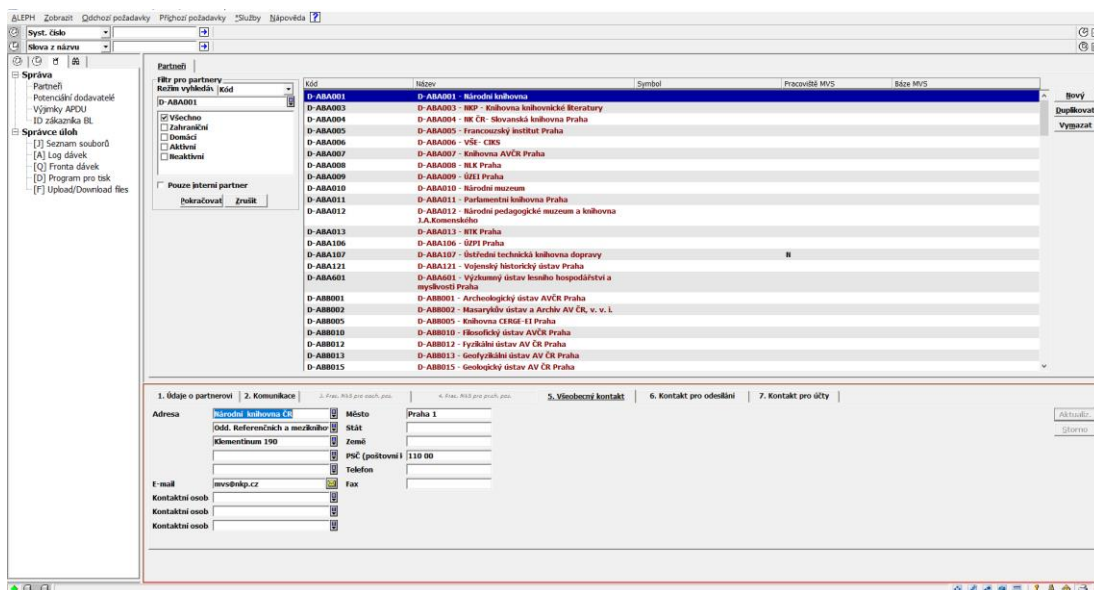
Obrázek 15 – Ukázka modulu meziknihovní výpůjční služby, podrobnosti požadavku (typ požadavku, způsob dodání, termín platnosti požadavku)

Obrázek 16 – Modul meziknihovní výpůjční služby, přidání a výběr dodavatele

Obrázek 17 – Výběr způsobu posílání objednávky v modulu MVS

Obrázek 18 – Modul meziknihovní výpůjční služby, přehled zapojených institucí

Shrnutí

Postup a pravidla pro vkládání bibliografických údajů z automatizovaných knihovních systémů vychází především ze Zákona č. 257/2001 Sb., o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb (knihovní zákon) a Vyhlášky Ministerstva kultury k provedení zákona č. 257/2001 Sb., o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb (knihovní zákon), která v § 2 stanoví náležitosti žádosti o zprostředkování knihovního dokumentu. Dožádané knihovny, podle teritoriálního principu příslušné krajské a pověřené knihovny, využívají pro vyřízení požadavků zpravidla automatizované knihovní systémy, mnohdy doplněné o modul pro meziknihovní výpůjční službu, případně záložku pro MVS.²⁶ Přes odlišné grafické rozhraní mají AKS v rámci svého nastavení jednotnou strukturu bibliografických údajů (autor, název, ISBN apod.), včetně definovaného propojení na spolupracující knihovny s možností jejich rozšíření. Efektivita vyřízení každého požadavku závisí nejen na úplnosti a správnosti bibliografických údajů, ale z velké části také na vnitřním komfortním nastavení konkrétního automatizovaného systému.

²⁶ <https://confluence.tritius.cz/pages/viewpage.action?pageId=126287873>

2 NASTAVENÍ PRÁV PRO PŘÍSTUP JEDNOTLIVÝCH KATEGORIÍ UŽIVATELŮ KE KNIHOVNÍM DOKUMENTŮM (STATUSY UŽIVATELE) V AUTOMATIZOVANÉM KNIHOVNÍM SYSTÉMU

Při registraci zadává uživatel svoje uživatelské jméno a heslo, pomocí nichž se přihlašuje na svůj uživatelský účet. Jméno, příjmení a datum narození jsou důležité pro odlišení shodných jmen a mohou být například u uživatelů do 15 let určující pro nastavení práv při využívání služeb knihovny. Práva uživatele vyjadřuje tzv. status čtenáře, který může mít v knihovnách různou podobu a který může ovlivnit, i s ohledem na charakter knihovny, například množství poskytovaných služeb.

Přístupová práva k nastavení uživatelských účtů v automatizovaném knihovním systému má obvykle systémový knihovník disponující tímto oprávněním. Práva uživatele mohou být stejná pro všechny (tzv. globální práva), nebo lze nastavit různá práva pro různé skupiny uživatelů.

Dílčí knihovna	Popis	Status čten.	Popis	Registr. platná do
ALEPH	ALEPH	02	02 - Ak	30/06/22
MZK50	MZK50			
UK1	MZK			
PK1	MZK			
TK1	MZK			
VV	Vol.vyběr			
HP1	Sklad H1			
MZK	půjč. MZK			
SK0	MZK			
SK1	MZK			
SK3	MZK			

1. Podrobnosti o lokálním čtenáři		2. Lokální bloky a poznámky		3. Lokální oprávnění	
ID čtenáře:					
Čárový kód:					
Titul:					
Jméno:					
Dílčí knihovna:	ALEPH				
Status čtenáře:	02				
Datum registrace	00/00/0000	Registrace do:	30/06/2022		
Typ čtenáře:	AK				
Poplatek za kopii:	F				

Obrázek 19 – Zobrazení statusu čtenáře v modulu cirkulace AKS Aleph, status 02 – Knihovník

Nastavení výpůjčních služeb každé automatizované knihovny vychází ze tří klíčových atributů, které rozhodují o nastavení práv pro přístup jednotlivých kategorií uživatelů ke knihovním dokumentům:

1. Status dokumentu, knihovní jednotky

Standardní nastavení výpůjční doby se může lišit např. u knihovních jednotek umístěných v rámci dílčí knihovny (možnost pouze prezenčních výpůjček), u knihovních jednotek ve vazbě či aktuálně zapůjčených přes MVS (aktuálně nedostupné), u historických dokumentů (pouze pod dohledem knihovníka) apod. Tyto případy mohou ovlivnit **možnosti absenčního nebo prezenčního půjčování** dokumentů.

2. Status čtenáře

Např. nevrácené knihovní jednotky mohou čtenáři znemožnit další výpůjčky. Přiřazení určitého statusu čtenáře (např. status žák základní školy, profesor na vysoké škole apod.) může ovlivnit nastavení výpůjční lhůty a služeb (profesor na vysoké škole může mít v akademické knihovně možnost dlouhodobé výpůjčky, může se také lišit forma a podoba upomínek nebo míra tolerance u prodlužování výpůjček).

3. Algoritmus pro nastavení kombinace statusu knihovní jednotky a statusu čtenáře ve vazbě na výpůjční lhůty

Kombinace statusu dokumentu a statusu čtenáře může vytvořit specifické podmínky pro přístup k dokumentům a možnostem jejich využití se zachováním principu rovného přístupu²⁷ k poskytování veřejných knihovnických a informačních služeb.

Nastavení těchto tří atributů je zcela v kompetenci knihovny, vychází z potřeb a požadavků knihovny a je možné je upravovat v závislosti na měnících se potřebách instituce.

2.1 Status uživatele

DEFINICE

Status uživatele představuje údaj spojený s konkrétním uživatelem dané knihovny nebo informační instituce a vyjadřující práva tohoto uživatele na poskytované služby. Vyjadřuje zejména rozsah práv uživatele při dokumentových službách (např. limitovaný počet výpůjček a rezervací, délku výpůjční lhůty, možnosti používání studoven apod.).

Status uživatele (čtenáře) je ukazatel, který definuje práva čtenáře ve výpůjčním procesu v rámci automatizovaného knihovního systému. Setkáváme se s ním především ve větších knihovnách, s větším počtem knihovních jednotek, které podléhají – dle svého charakteru – různému výpůjčnímu režimu. Status čtenáře informuje knihovníka především o rozmezí práv, která má daný uživatel při půjčování. Vymezení těchto práv je součástí interních pravidel každé knihovny, je zapracováno do interních směrnic a předpisů, jejich dodržování se stává pro zaměstnance knihovny závazné. Statusy definují možnosti jednotlivých skupin čtenářů především s ohledem na jejich profesní či studijní zaměření, v některých

²⁷ Metodické vyjádření Ministerstva kultury k problematice poskytování veřejných knihovnických a informačních služeb způsobem zaručujícím rovný přístup všem bez rozdílu

případech zohledňuje přiřazený status – ve formě oprávněného zvýhodnění²⁸ – příslušnost čtenáře ke knihovnické komunitě (stávající či bývalí zaměstnanci knihovny). Právo přiřadit konkrétní status konkrétnímu čtenáři je zcela v kompetenci provozovatele knihovny.

2.1.1 KATEGORIZACE UŽIVATELŮ A ROVNÝ PŘÍSTUP K POSKYTOVÁNÍ VEŘEJNÝCH KNIHOVNICKÝCH A INFORMAČNÍCH SLUŽEB

Kategorizaci uživatelů, tzn., že určité kategorii uživatelů jsou poskytovány veřejné knihovnické a informační služby a jiným ne, označuje za „naprosto nepřijatelný“ postup *Metodické vyjádření Ministerstva kultury k problematice poskytování veřejných knihovnických a informačních služeb způsobem zaručujícím rovný přístup všem bez rozdílu*.²⁹

Kategorizace uživatelů má svoje opodstatnění pro:

- **nastavení určitých zvýhodnění** (např. pro vlastní zaměstnance, akademické pracovníky),
- **dodržení zákonných nařízení** (např. zákaz zpřístupňování pornografie dětem),
- **zajištění povinnosti chránit knihovní fond před poškozením** (§ 18 písm. b) knihovního zákona).

Požadavek rovného přístupu k poskytování veřejných knihovnických a informačních služeb uvedený v knihovním zákoně³⁰ podrobněji rozvádí *Metodické vyjádření Ministerstva kultury k problematice poskytování veřejných knihovnických a informačních služeb způsobem zaručujícím rovný přístup všem bez rozdílu*, které uvádí: „*Tento princip ovšem nelze chápat jako absolutní – ani právně, ani fakticky není možné docílit toho, aby všem osobám byly poskytovány všechny veřejné knihovnické a informační služby (vymezené v § 4 odst. 1 knihovního zákona) bez jakéhokoli rozdílu.*“³¹ Na dalším místě uvádí: „*V některých případech lze dokonce přímo z právních předpisů dovodit zákaz poskytovat všechny veřejné knihovnické a informační služby všem osobám bez rozdílu.*“³²

Princip rovnosti zavedený v § 2 písm. a) knihovního zákona tak nemusí být dodržen v případě objektivních okolností, například „zaměstnanci provozovatele knihovny mohou mít v knihovně určitá zvýhodnění, odůvodnitelná právě jejich pracovněprávním vztahem... Podobná situace je u knihoven vysokých škol – u těchto knihoven lze pokládat za přípustné, aby svým akademickým pracovníkům

²⁸ https://ipk.nkp.cz/docs/legislativa/Metodicke-vyjadreni-k-principu-rovnosti-podle-knihovniho-zakona_1.pdf

²⁹ Tamtéž

³⁰ § 2, odst. a) Knihovna je zařízení, v němž jsou způsobem zaručujícím rovný přístup všem bez rozdílu poskytovány veřejné knihovnické a informační služby

³¹ https://ipk.nkp.cz/docs/legislativa/Metodicke-vyjadreni-k-principu-rovnosti-podle-knihovniho-zakona_1.pdf

³² Tamtéž

a studentům dávaly určité výhody při poskytování veřejných knihovnických a dalších služeb...“³³. Vytváření speciálních výpůjčních podmínek tak lze podle této metodiky považovat za přípustné. Zvýhodnění některých uživatelských skupin však nesmí omezovat ostatní uživatele.

Žádná knihovna nemůže obecně konstatovat nebo dokonce uvést v knihovním řádu, že některé veřejné knihovnické a informační služby, vymezené v § 4 odst. 1 knihovního zákona, bude poskytovat pouze vybraným uživatelům. Obecně lze konstatovat, že pokud to výslovně neumožňuje zvláštní právní předpis, nemůže knihovna vyloučit určité kategorie uživatelů z poskytování veřejných knihovnických a informačních služeb.

Stav čtenáře	Stav služby
ALIPH	ALIPH
MZK	MZK
UK1	MZK
PK1	MZK
TK1	MZK
VV	Vol-vyběr
NP1	Sklad v1
MZK	příj. MZK
SND	MZK
SK1	MZK
SK2	MZK
SK3	MZK
SK4	MZK
SK5	MZK

Obrázek 20 – Výběr ze statusu čtenáře v AKS Aleph MZK v Brně,
05 – Pracující a studenti od 26 let

Pro některé statusy čtenářů mohou být nastavena omezení čerpání služeb, např. pro kategorii čtenářů zvukové knihovny mohou být nastaveny odlišné lhůty (výpůjční, rezervační, počet dokumentů apod.). Úpravu nastavení čerpání nebo změny poskytovaných služeb pro jednotlivé kategorie upravuje dodavatel systému nebo systémový knihovník (záleží na složitosti úpravy nebo změny).

Uvádění statusů u čtenářů v modulech cirkulace patří mezi interní praxi knihoven, které ji používají. Slouží především pro nastavení uživatelských práv a současně formu ochrany dokumentů, což využívají především knihovny s právem celostátního i regionálního povinného výtisku.

Statusy čtenářů mají úzkou provázanost na ustanovení výpůjčních služeb knihovního řádu a ceníku.

³³ Tamtéž

ALEPH Zobrazit Čtenář Jednotky Výpůjčky Požadavky Zprávy *Služby Nápověda [?]

AACCILIDUH **AaccilDuh (AACCILIDUH)**

Lokální údaje o čtenáři

Dílčí knihovna	Popis	Status čten.	Popis
ALEPH	ALEPH		
MZKS0	MZKS0	03	03 - B
UK1	MZK		
PK1	MZK		
TK1	MZK		
VV	Vol.vyběr		
HP1	Sklad H1		
MZK	půjč. MZK		
SK0	MZK		
SK1	MZK		
SK3	MZK		

Aktivita čtenáře

- [L] Výpůjčky (0)
- [C] Poplatky (0.00 k dobr
- [H] Požadavky na výpůjč
- [P] Požadavky na kopie (
- [I] Požadavky na MVS (0
- [X] Proxy čtenář/sponzor
- [R] Studovna
- [U] Cirkulační seznamy
- [S] Souhrn výpůjček
- [Z] Log pro Výpůjčky (29
- [K] Zamluvení (0)
- [A] Požadavky na tituly (0

Registrace čtenáře

- [G] Globální údaje o čten
- [O] Lokální údaje o čten
- [D] Adresy
- [T] Další ID

1. Podrobnosti o lokálním čtenáři

ID čtenáře: AACCILIDUH

Čárový kód: AACCILIDUH

Titul: 01 01 - A

Jméno: AaccilDuh 02 02 - Ak

Dílčí knihovna: ALEPH 03 03 - B

Status čtenáře: 04 04 - S

Datum registrace: 00/00/0000 05 05 - P

Typ čtenáře: 06 06 - Sn

Poplatek za kopii: 07 07 - N

08 08 - Z

09 09 - AU

10 10 - MVS

2. Lokální bloky a poznámky

Obrázek 21 – Modul cirkulace v AKS Aleph s ukázkou statusu čtenářů

Shrnutí

Nastavení statusů čtenářů v automatizovaném knihovním systému má svoje opodstatnění ve snaze zajistit co nejefektivnější a nej kvalitnější výpůjční služby, absenční i prezenční, především také v souladu s posláním knihoven ochraňovat knihovní fondy³⁴, zejména v knihovnách s právem povinného výtisku, celostátního či regionálního. Statusy definují postavení čtenáře, predikují jeho možné informační požadavky, které se knihovna snaží i prostřednictvím této funkce plnit co nejefektivněji.

³⁴ § 18, odst. a), b) knihovního zákona

3 MOŽNOSTI ZPŘÍSTUPNĚNÍ E-KNIH PRO UŽIVATELE KNIHOVNY A NÁVAZNOST AGENDY TĚCHTO SLUŽEB NA AUTOMATIZOVANÝ KNIHOVNÍ SYSTÉM

3.1 Půjčování elektronických knih v knihovnách

Služba půjčování elektronických knih v českých knihovnách probíhá například ve spolupráci s nejvýznamnějším specializovaným obchodem s e-knihami u nás, s on-line knihkupectvím Palmknihy,³⁵ nejstarším prodejcem elektronických knih na českém trhu, nakladatelstvím Fraus Media s.r.o. (aplikace Flexibooks) nebo službou Bookport od vydavatelství Grada.

Jako první začala s e-výpůjčkami v knihovnách společnost eReading, která se v roce 2016 spojila se společností Palmknihy.³⁶ Aktuálně využívají čtenáři knihoven výpůjčky poskytované Palmknihami, ke čtení využívají aplikaci eReading, nově většinou již aplikaci Palmknihy.

Na podporu zahájení výpůjček e-knih v knihovnách vyhlašuje od roku 2015 Ministerstvo kultury ČR v rámci dotačního řízení VISK – Veřejné informační služby knihoven³⁷ v podprogramu **VISK 3 Informační centra knihoven** mezi hlavními prioritami **podporu zahájení výpůjček e-knih v českém jazyce** (nákup licencí) **pro základní knihovny zřízené příslušným orgánem obce** (tj. obecní a městské veřejné knihovny).³⁸

3.2 Technická podpora e-výpůjček

Zprostředkování e-výpůjček umožňuje aplikace eReading, Palmknihy (beletrie) a Flexibooks (naučná a populárně-naučná literatura).

Ikona aplikace eReading

Ikona aplikace Palmknihy

Ikona aplikace Flexibooks

³⁵ Od roku 2016 součástí nakladatelství Albatros Media

³⁶ Do r. 2016: Palmknihy - eReading s.r.o.

³⁷ <https://visk.nkp.cz/>

³⁸ Výhradně podpora zahájení výpůjček e-knih

3.2.1 PODPORA APLIKACE EREADING

Na platformě Android umožňují podporu aplikace eReading, nově Palmknihy, čtecí zařízení v podobě mobilních telefonů, tabletů a čteček e-knih. Na platformě iOS čtecí zařízení iPhone a iPad. Možnou platformou je také operační systém Windows.

3.2.2 PODPORA APLIKACE FLEXIBOOKS

Softwarová čtečka aplikace Flexibooks umožňuje čtení e-knih a interaktivních učebnic (doplněných o videa, animace, audionahrávky, rozšiřující dokumenty). Je dostupná pro operační systém Apple iOS, Google Android a Microsoft Windows. Umožňuje využívat ke čtení počítač, notebook, tablet i interaktivní tabuli.

Palmknihy nabízí českým knihovnám více jak 13 500 titulů³⁹, přičemž katalogy zapojených knihoven jsou v intervalu 24 hodin doplňovány o další novinky v souvislosti s aktualizací dat (ve vazbě na licence s nakladateli). Rozdíl mezi skutečnou nabídkou e-knih na portálu Palmknihy.cz (cca 31 000 titulů) a nabídkou e-knih v knihovnách je daný mírou zapojení nakladatelů⁴⁰ do projektu a jejich souhlasem s nižší cenou e-výpůjček. Cena za 1 výpůjčku e-knihy je 49 Kč. Tuto částku hradí za uživatele knihovny.

Všechny knihovny bez ohledu na velikost zakoupeného balíčku mají stejnou nabídku e-knih.

Nakladatelství Fraus nabízí prostřednictvím aplikace Flexibooks přístup k více jak 5 000 titulům, většinou k odborným publikacím a k populárně naučné literatuře nakladatelství Grada, Portál, Fraus, Host, Meander, Kniha Zlín a dalších.

3.3 Zabezpečení výpůjček e-knih

Zabezpečení obsahu patří z důvodu ochrany autorských práv mezi hlavní kritérium nakladatelů při poskytování knih v elektronické podobě. V současnosti jsou aktivně využívány především metody autentizace přístupu uživatele a správa digitálních práv (Digital Rights Management, dále DRM).

Autentizace uživatele, tj. ověření jeho identity a tím přístupových práv k využití této služby, je zajištěna jeho přihlášením prostřednictvím jména a hesla.

Práva k vypůjčené knize, (ne)možnost jejího kopírování, tisku a hlídání výpůjční lhůty technicky řeší systém ochrany správy digitálních práv, který je nedělitelně spjat se samotným dokumentem.

³⁹ Prosinec 2021

⁴⁰ Je nutné získat jejich písemný souhlas

DEFINICE

DRM je technologie, kterou používají poskytovatelé digitálních děl a která „kontroluje a omezuje používání digitálních děl (elektronické hudby, filmů, elektronických knih, počítačových her apod.) s cílem **zabránit nelegálnímu užití těchto děl**, např. zamezuje uživatelům kopírování digitálního díla, stanovuje určité časové období, po které může být toto dílo používáno, omezuje počet zařízení, na kterých může být dílo užíváno, zakazuje konverzi díla do jiných formátů apod.“⁴¹ Jejím cílem je zajistit užívání obsahu v souladu s autorskými právy, zejména v souladu s licenčními podmínkami ve vztahu k obsahu díla, a zabránit jeho nelegálnímu kopírování.

Práva k vypůjčené knize, (ne)možnost jejího kopírování, tisku a hlídání výpůjční lhůty technicky řeší systém ochrany DRM (Digital Rights Management), který je nedělitelně spjat se samotným dokumentem.

Výpůjční lhůta a cena e-knih

E-knihy jsou zpravidla nastaveny na výpůjční lhůtu 31 dní (Palmknihy, Flexibooks). Správce knihovního on-line katalogu nastavuje maximální počet e-výpůjček při zavádění této služby, ale může tento počet kdykoli dodatečně upravit. K úpravám počtu e-výpůjček dochází především s ohledem na finanční možnosti knihoven. Počet e-výpůjček u jednoho titulu není limitován.

Zapojení do služby e-výpůjček představuje pro každou knihovnu finanční náklady, které se stávají součástí rozpočtu. Z toho důvodu je nutné pravidelně sledovat čerpání této položky, v případě neočekávaného nárůstu e-výpůjček a tím i zvýšeného čerpání rozpočtu uvažovat či přistoupit k jejich omezení, např. z původně tří současně povolených e-výpůjček u jednoho z poskytovatelů (Palmknihy, Flexibooks) přistoupit k jejich redukci dle finančních možností knihovny. Možným řešením, ke kterému nepřistoupila zatím žádná ze zapojených knihoven, je participace (úplná/částečná) čtenáře knihovny na e-výpůjčce.

Rozdíl mezi částkou, kterou musí knihovny odevzdat podle Zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon)⁴² příslušnému kolektivnímu správci za vypůjčení tištěné knihy a částkou za vypůjčení e-knih⁴³ limituje v mnoha případech zapojení především menších knihoven. Vstříc poskytování této služby vychází dotace VISK3, viz výše.

⁴¹ https://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=000015940&local_base=KTD

⁴² Odměna za půjčování činí 0,50 Kč za jednu výpůjčku. Viz Příloha č. 1 k zákonu č. 121/2000 Sb., bod 10

⁴³ Od 49,- Kč

BUDE VÁS ZAJÍMAT...

Do projektu výpůjček e-knih v knihovnách společnosti Palmknihy – eReading bylo ke konci roku 2019 zapojeno 144 knihoven, které nabízely 8 471 titulů 211 nakladatelství. Zájem o tuto službu mezi uživateli knihoven meziročně výrazně vzrostl, a to o 50 % na celkový počet 59 342 e-výpůjček.⁴⁴

Mapa knihoven podporujících e-výpůjčky:

https://www.google.com/maps/d/u/0/viewer?mid=1YKFK_m4r5N07AlbNmHoPjcTBkanUOqFu&ll=49.827498690945106%2C17.623629256567355&z=7

ZAPAMATUJTE SI...

Z důvodu propojení portálu PalmKnihy.cz / Flexibooks.cz a výpůjčního modulu knihovny je zásadní **propojení identity uživatele**, přičemž **jako propojovací prvek se využívá e-mail**. Z toho důvodu je nutné zadat stejný e-mail při registraci na portálu PalmKnihy.cz / Flexibooks.cz a stejný e-mail při registraci v knihovně.

Registrace

Přihlašovací informace

E-mail*
JanNovak@seznam.cz

Heslo*

Zopakujte heslo*

Osobní informace

Jméno
Vaše jméno

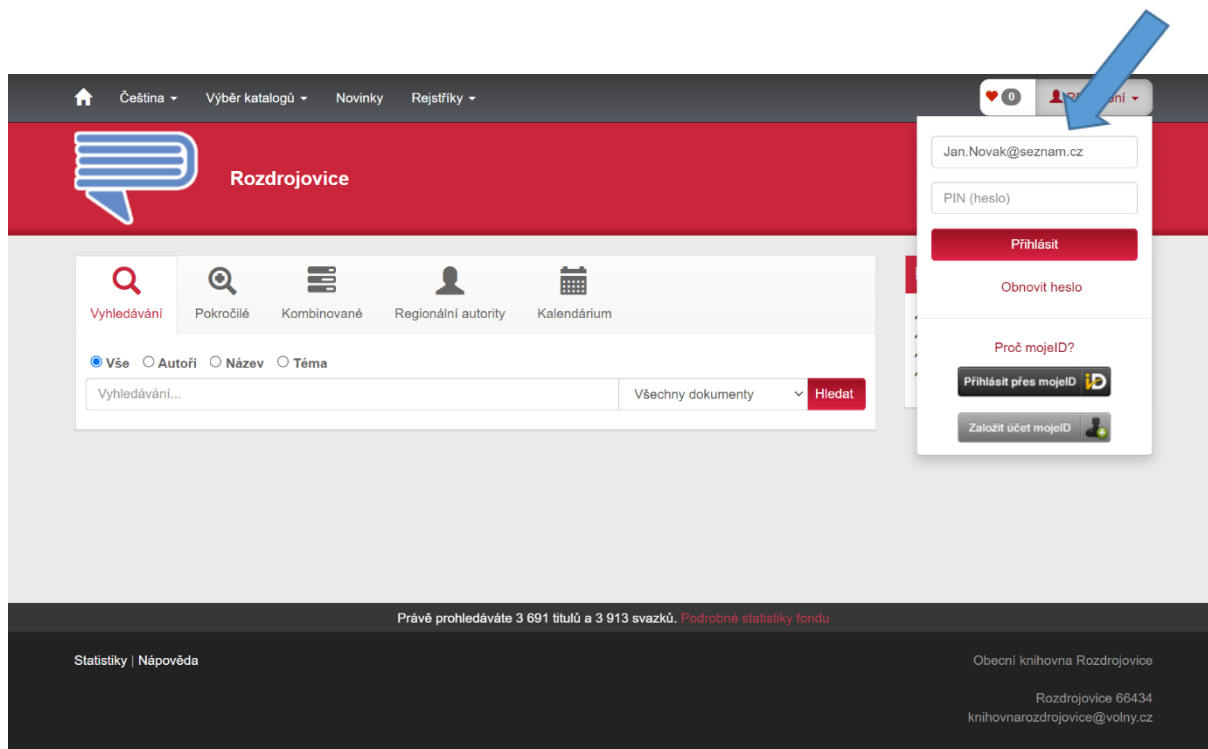
Příjmení
Vaše příjmení

Země*
Česká republika (+420)

Pole označená * jsou povinná

Obrázek 22 – Ukázka registrace na portálu Palmknihy.cz

⁴⁴ Zpráva o českém knižním trhu 2019/2020, s. 18

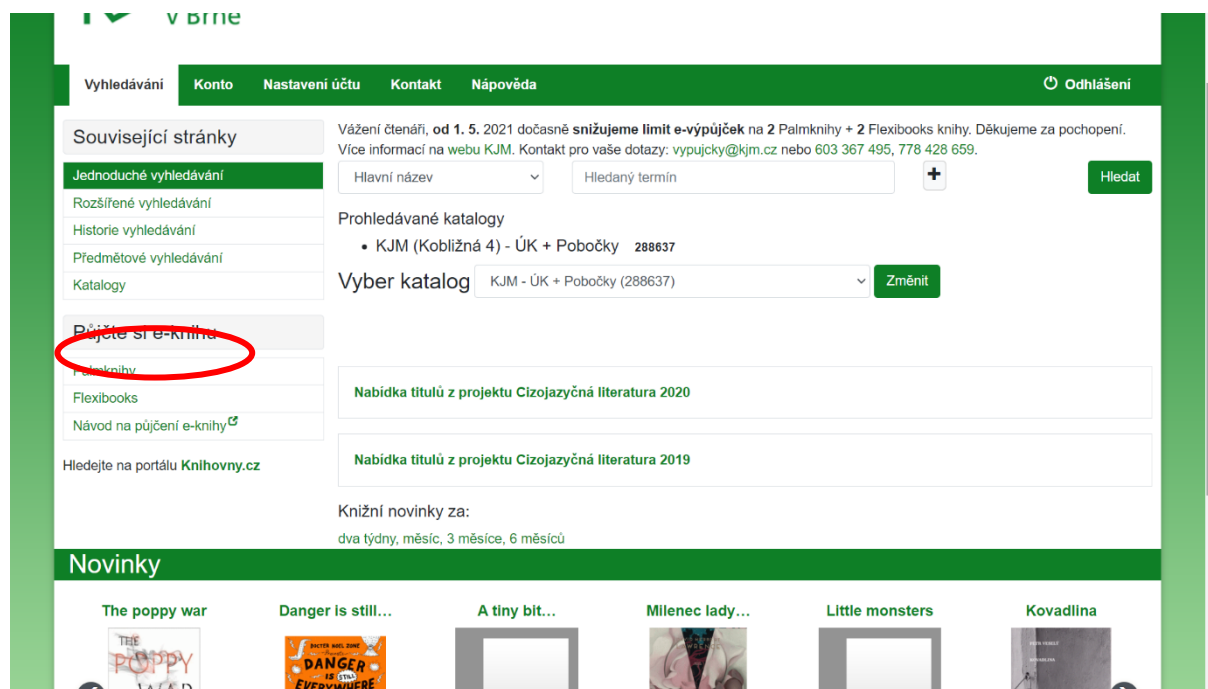

Obrázek 23 – Ukázka registrace v AKS Tritius

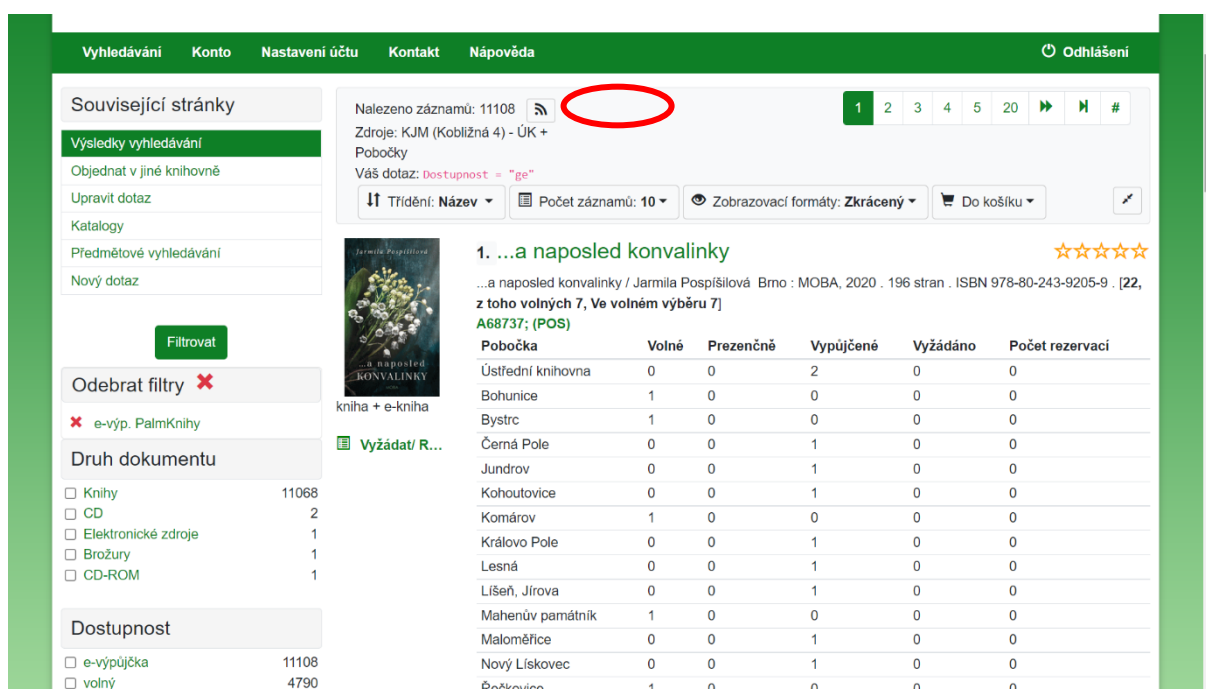
Jak si vypůjčit svou první e-knihu?

1. Registrace v knihovně
2. Registrace na stránkách www.palmknihy.cz / flexibooks.cz (**se stejnou e-mailovou adresou**, která je uvedena ve čtenářském kontu katalogu knihovny)
3. Stažení aplikace Palmknihy (eReading, starší aplikace používaná od začátku projektu eVýpůjčky)⁴⁵ / Flexibooks do čtecího zařízení
4. Přihlášení do on-line katalogu knihovny a u vybraného titulu zvolit tlačítko „Půjčit e-knihu“
5. Po stisknutí tlačítka se zobrazí oznámení o úspěšném provedení e-výpůjčky
6. Otevřít aplikaci Palmknihy / Flexibooks a vyplnit přihlašovací údaje uvedené při registraci

⁴⁵ Obě aplikace je možné používat i na jednom zařízení souběžně

Obrázek 24 – Webová stránka po přihlášení čtenáře se zvýrazněnou nabídkou vypůjčení e-knih

Obrázek 25 – V nabídce k 11/2021 je celkem 11 108 e-knih z nakladatelství Palmknihy

Obrázek 26 – Objednávka e-výpůjčky

Obrázek 27 – Realizace e-výpůjčky

Po úspěšné realizaci výpůjčky obdrží čtenář informativní e-mail:

Informace k výpůjčce e-knihy

Název: Kronika zániku Evropy : / --- Vlastimil Vondruška ; autorská spolupráce Alena Vondrušková

Autor: Vondruška, Vlastimil,, 1955-

Výpůjčka e-knihy je zaevidována a její platnost vyprší dne 11.01.2022.

E-kniha je ke stažení prostřednictvím aplikace PalmKnihy.cz přímo ve vašem mobilním zařízení. Pokud ještě nejste registrováni u PalmKnihy.cz, klikněte na tento odkaz <https://www.palmknihy.cz/>.

Po 31 dnech výpůjčka expiruje a ze čtecího zařízení se automaticky smaže. Knihu je možné si půjčit znovu na dalších 31 dní (stejným postupem). Výpůjčky e-knih není možné vracet před uplynutím výpůjční lhůty. S ohledem na limity konkrétní knihovny je možné si současně vypůjčit více titulů. Připojení k internetu je vyžadováno pouze při prvním stažení e-knihy do čtecího zařízení.

Automatizované knihovní systémy podporující výpůjčky e-knih:

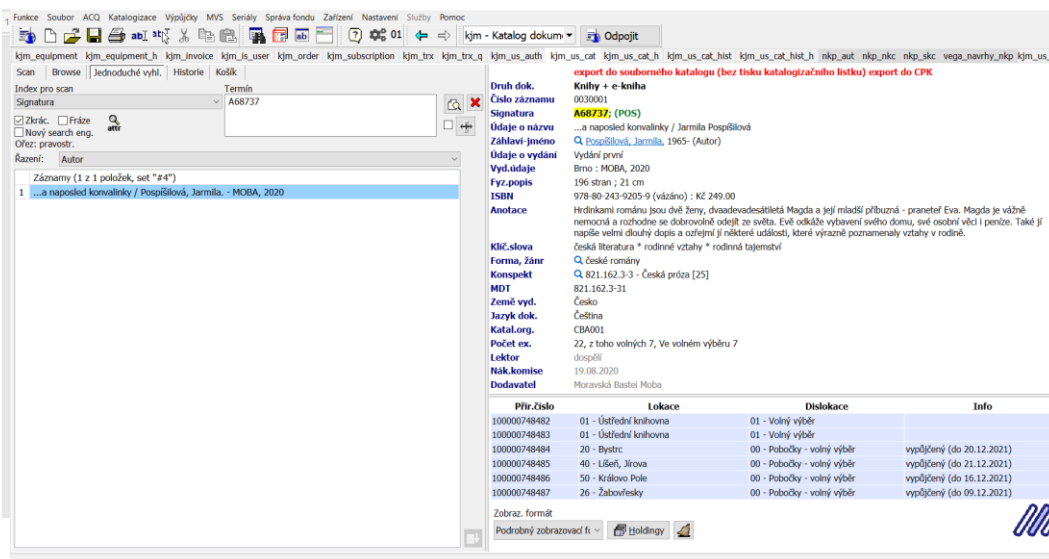
- Aleph
- ARL
- Clavius s OPAC Carmen
- BibLib
- DAWINCI
- Koha
- Tritius
- Verbis s OPAC Portaro

Poskytovatel e-výpůjček (Palmknihy, Fraus-Media – Flexibooks) nastavuje:

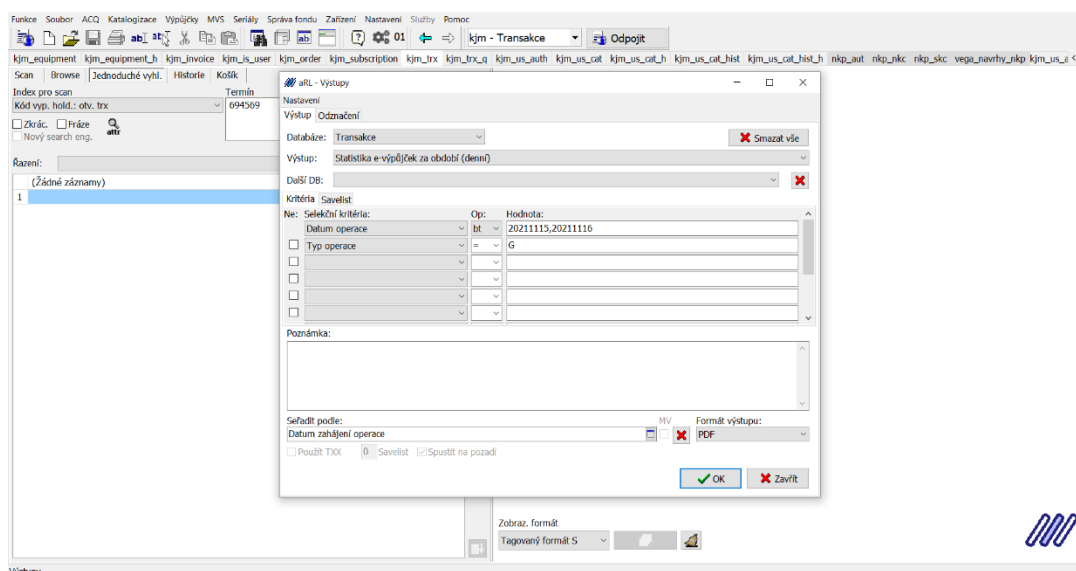
- **výpůjční lhůtu,**
- **testovací období v implementaci.**

Systémový knihovník nastavuje v elektronickém katalogu knihovny:

- **počet e-výpůjček na osobu,**
- **viditelnost e-knih,**
- **text s informacemi v on-line katalogu.**

Obrázek 28 – Ukázka zobrazení záznamu tištěné knihy spárované s e-knihou v katalogu ARL

Obrázek 29 – Systém dokáže generovat statistiky e-vypůjček dle nastaveného období

Obrázek 30 – Přehled statistiky e-vypůjček včetně čerpání finančních prostředků

Knihovny zapojené do služby výpůjčky e-knih dostávají pravidelný, zpravidla měsíční, přehled vypůjčených e-knih společně s finančním zůstatkem.

Knihovny a eVýpůjčky

Věděli jste, že knihovny ve spolupráci s portálem www.palmknihy.cz nabízejí svým čtenářům k vypůjčení přes 10 800 e-knih? Navíc odkudkoliv a zdarma (v rámci ročního čtenářského poplatku)?

Z pohodlí domova si můžete jednoduše vypůjčit e-knihu přes on-line katalog knihovny, která se Vám obratem zobrazí v knihovničce aplikace eReading s viditelně označeným termínem vrácení.

Výpůjční lhůta je 31 dnů a lze číst až tři tituly najednou (některé knihovny nabízejí i vyšší počet) bez nutnosti připojení k internetu. 32. den se e-kniha sama vymaže z aplikace.

Postup pro čtenáře

Jak se zapojit do eVýpůjček:

1. Zaregistrujte se v knihovně.
2. Zaregistrujte se na stránkách www.palmknihy.cz (se stejnou emailovou adresou, která je uvedena v čtenářském kontě katalogu knihovny). Případně oznamte jinou emailovou adresu knihovně.
3. Stáhněte si aplikaci eReading do čtecího zařízení, která je k dispozici ke stažení zdarma na [Google Play](https://play.google.com/store/apps/details?id=com.palmknihy) pro Android (verze 4.1 a vyšší) nebo přes [App store](https://apps.apple.com/cz/app/e-reading/id123456789) pro iOS (verze 8.4 a vyšší).

Jak si vypůjčit e-knihu:

1. Přihlaste se do on-line katalogu Vaší knihovny.
2. U vybraného titulu zvolte tlačítko „Půjčit e-knihu“. Po stisknutí tlačítka se Vám zobrazí oznámení o úspěšném provedení e-výpůjčky. Na emailovou adresu Vám dorazí oznámení o uskutečněné eVýpůjčce.

Jak otevřít e-knihu:

1. Otevřete aplikaci eReading. Sekce s „Místními“ (stáhnutými) e-knihami bude zpočátku prázdná.
2. V horním menu zvolte sekci „ONLINE“ a vyplňte Vaše přihlašovací údaje, které jste uvedli při registraci do portálu www.palmknihy.cz.
3. Kliknutím na obálku stáhnete e-knihu ze sekce "Online" do "Místní". Pouze při tomto musíte být připojeni k internetu.

Obrázek 31 – Návod pro čtenáře e-knih

Shrnutí

Půjčování elektronických knih v knihovnách se čím dál víc stává standardní součástí služeb automatizovaného knihovního systému. Většina dnešních AKS má implementovanou službu e-knih a umožňuje realizaci výpůjček. Ve spolupráci s poskytovateli e-výpůjček dochází k propojení systémů a pravidelné aktualizaci záznamů v katalogu knihovny. AKS generuje statistiky výpůjček, nastavení jejich limitů je definováno knihovnou a uloženo v nastavení systému.

4 IDENTITA UŽIVATELE

DEFINICE

Identita uživatele představuje množinu údajů, která jednoznačně a nezaměnitelně identifikuje konkrétní fyzickou osobu, konkrétního čtenáře v systému knihovny. Ověření identity (autentizace) spočívá v kontrole pravosti a platnosti identifikace, tj. ověření, že daný subjekt je skutečně tím, za koho se vydává (např. kontrola údajů uživatele při přihlašování).

4.1 Federace identit

DEFINICE

Pojem označuje vzájemné využívání identit uživatelů pro zajištění přístupu k on-line službám při dodržení ochrany osobních údajů. V České republice působí Česká akademická federace identit eduID.cz,⁴⁶ jejímiž členy jsou také knihovny, a to v roli:

- poskytovatelů identit (Identity Provider, IdP), napojení na uživatelskou databázi s uloženými informacemi, provádí autentizaci a poskytují informace o uživateli,
- poskytovatelů služeb (Service Provider, SP), poskytují on-line služby a zdroje na základě informací od IdP.

Oprávnění využívat služby poskytovatelů identit se označuje termínem autorizace. Členství ve federaci usnadňuje zejména uživatelům větších knihoven přístup do zahraničních elektronických zdrojů. Mezi výhodami zapojení do federace identit je použití pouze jednoho uživatelského jména a hesla pro přístup k více aplikacím. Autentizace uživatele probíhá v kontextu domovské organizace, která má ve správě citlivé autentizační údaje, a ve které probíhá vlastní autentizace. Členy federace mohou být pouze organizace, které prošly procesem registrace.

Registrace ve federaci eduID.cz pro ověřování identit je předpokladem pro zapojení knihoven do portálu CPK – Knihovny.cz.⁴⁷ Po aktivaci mohou uživatelé zapojených knihoven využívat federativní autentizaci u Knihovny.cz.

Federativní autentizaci je možné nastavit přes portál CPK – Knihovny.cz.

⁴⁶ Cílem federace je umožnit členům vzájemné využívání identit uživatelů při řízení přístupu k síťovým službám a zajištění ochrany osobních údajů. Operátorem federace je CESNET.

⁴⁷ Knihovny, které nemohou splnit technické a formální náležitosti zapojení do eduID.cz, mohou využít jmenování administrativního kontaktu a přenechat potřebnou agendu na MZK.

4.1.1 DÍLA NEDOSTUPNÁ NA TRHU

Díla nedostupná na trhu (DNNT)⁴⁸ jsou součástí Národní digitální knihovny a představují dokumenty chráněné autorským právem (tj. od smrti autora neuplynulo 70 let), které nejsou dostupné na trhu, a to včetně dalších vydání, případně i upravených nebo elektronických, které byly zařazeny do Seznamu děl nedostupných na trhu.⁴⁹ Jedná se o přístup k plným textům dokumentů (knihy, časopisy, noviny atd.) vydaných na území České republiky; knižních vydání do roku 2007 (u periodik do roku 2010). Služba Národní digitální knihovna – Díla nedostupná na trhu je poskytována na základě licenční smlouvy Národní knihovny ČR s kolektivními správci DILIA a OOA-S⁵⁰.

Mezi podmínkami pro uzavření smlouvy o zpřístupnění služby individuálním registrovaným uživatelům prostřednictvím vzdáleného přístupu (tj. z místa mimo knihovnu) patří řádná evidence ověřených uživatelů (registrace čtenářů) a její průběžná aktualizace. Existuje několik možností pro zapojení:

- knihovna je zapojena v České akademické federaci identit eduID.cz,
- knihovna plánuje zapojení do federace eduID.cz prostřednictvím např. jejich hostované infrastruktury,
- knihovna je zapojena do eduID.cz prostřednictvím identitních služeb knihovny.cz,
- knihovna při registraci využije zdarma identitních služeb Národní knihovny ČR prostřednictvím ID NDK.⁵¹

4.2 Propojování/sdílení identit

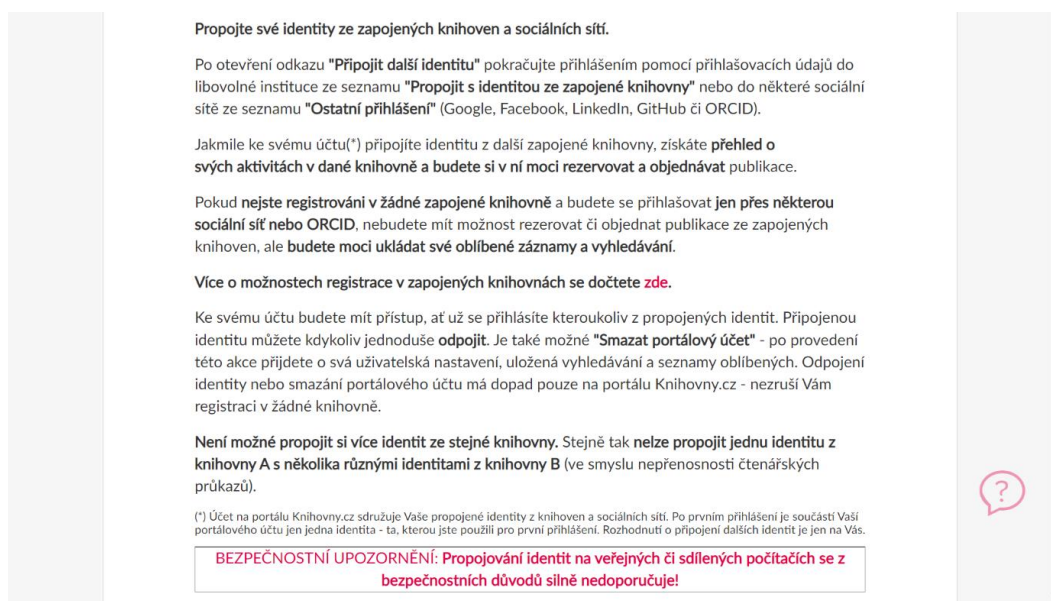
Propojení identit uživatelů, nikoli jejich sdílení, využívá v současné době portál Knihovny.cz. Předpokladem využití této služby je registrace uživatele v knihovně zapojené do portálu Knihovny.cz a současně registrace v některé z dalších zapojených knihoven.

⁴⁸ <https://dnnt.nkp.cz/>

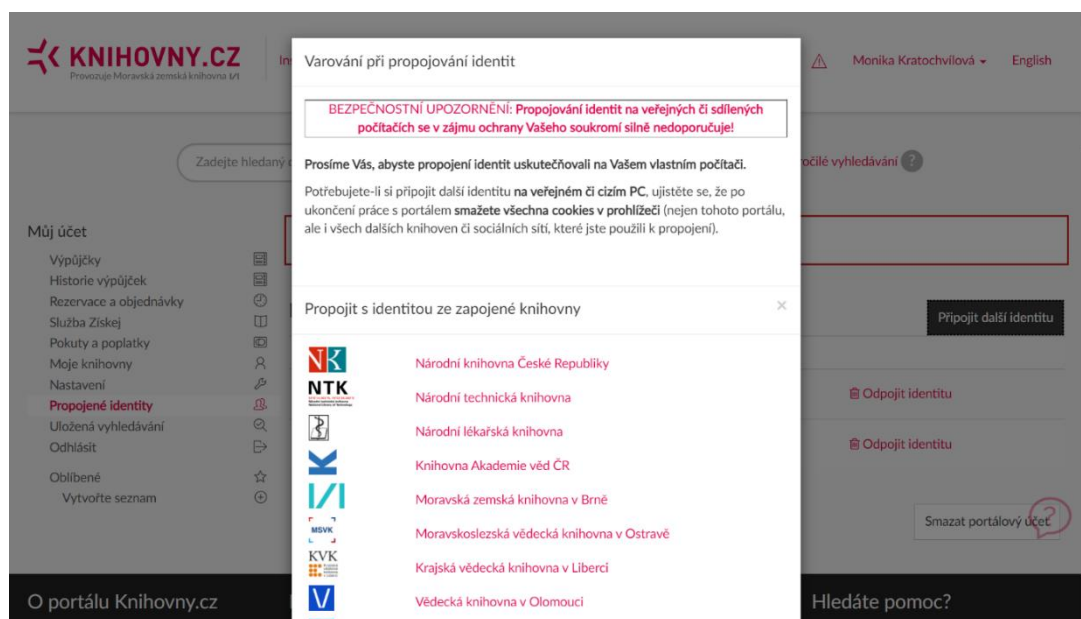
⁴⁹ https://aleph.nkp.cz/F/?func=file&file_name=find-b&local_base=DNT

⁵⁰ DILIA, divadelní, literární, audiovizuální agentura, z.s.; OOA-S, z.s. – Ochranná organizace autorská – sdružení autorů děl výtvarného umění, architektury a obrazové složky audiovizuálních děl, z.s.

⁵¹ <https://dnnt.nkp.cz/knihovny.html>

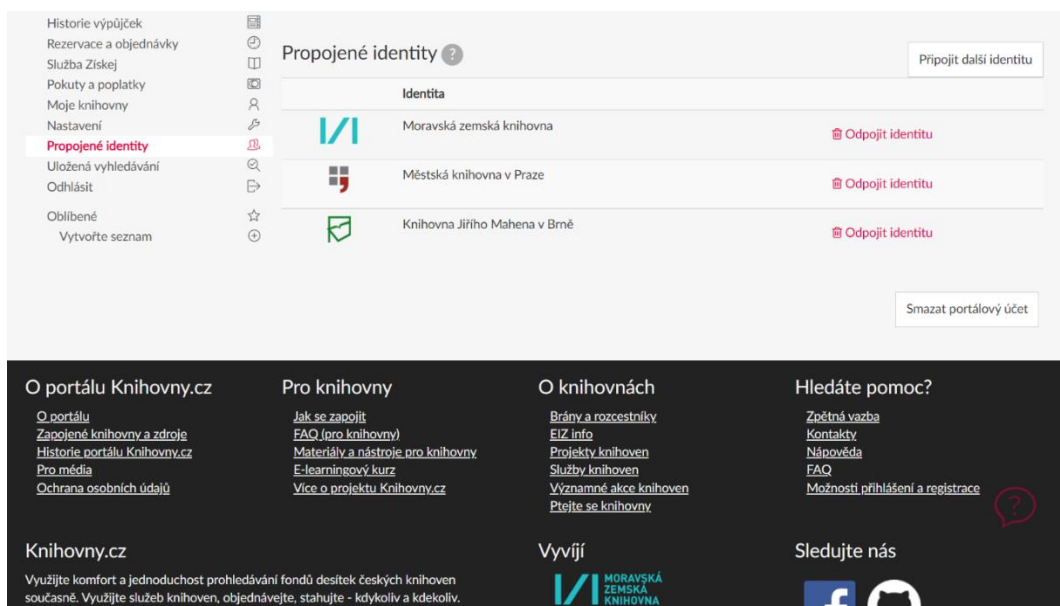

Obrázek 32 – Návod k propojení identit uživatele na portále Knihovny.cz⁵²

Obrázek 33 – Upozornění systému při propojování identit

⁵² <https://www.knihovny.cz/Portal/Page/napoveda#5.7>

Obrázek 34 – Ukázka propojení identit

Odkaz „Připojit další identitu“ umožňuje přihlášení pomocí přihlašovacích údajů do libovolné instituce zapojené do portálu Knihovny.cz ze seznamu "Propojit s identitou ze zapojené knihovny" nebo do některé sociální sítě ze seznamu "Ostatní přihlášení" (Google, Facebook, LinkedIn, GitHub či ORCID). Po připojení k účtu v příslušné knihovně získá uživatel přehled o svých aktivitách v dané knihovně a bude si v ní moci rezervovat a objednávat publikace.

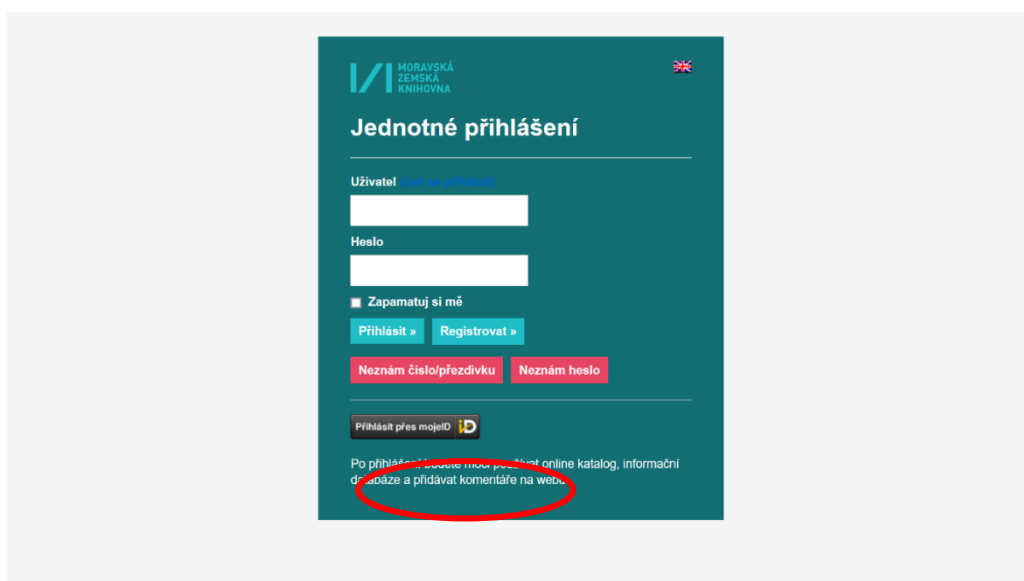
K účtu má uživatel přístup bez ohledu na to, ze které z propojených identit se přihlásil. Připojenou identitu je možné kdykoliv odpojit, případně „Smazat portálový účet“. Po tomto kroku ztratí uživatel svá uživatelská nastavení, uložená vyhledávání a také seznamy oblíbených. Odpojení identity nebo smazání portálového účtu nezruší registraci v žádné knihovně.

4.3 MojeID – služba jednotné identity

Služba umožňuje využít pro různé systémy jedno přihlašovací jméno a heslo. Potvrzení identity uživatele je možné provádět na třech úrovních:

- částečně identifikovaný uživatel (základní úroveň) – ověření funkční e-mailové adresy a telefonu,
- plně identifikovaný uživatel (prostřední úroveň) – ověření poštovní adresy prostřednictvím zaslání dopisu s kontrolním kódem,
- validace (nejvyšší úroveň) – kontrola totožnosti uživatele podle občanského průkazu.

Služba MojeID byla v minulosti doporučena jako řešení pro registraci do portálu Knihovny.cz. Prostřednictvím MojeID umožňuje registraci čtenářů například Moravská zemská knihovna včetně možnosti on-line plateb.

Obrázek 35 – Ukázka možnosti propojení identit v MZK

Identity provider MZK považuje čtenáře přihlášené přes MojeID za korektně přihlášené s přístupem do všech elektronických zdrojů, které knihovna předplácí.

Shrnutí

Identita uživatele představuje množinu entit jednoznačně a nezaměnitelně identifikujících konkrétní fyzickou osobu, čtenáře v konkrétním systému knihovny. Ověření probíhá prostřednictvím autentizace. Knihovny využívají možnosti propojování identit, kdy ověření čtenáře probíhá v domovské instituci. Čtenáři mohou využívat propojení svých čtenářských účtů například prostřednictvím portálu Knihovny.cz.

PŘÍPADOVÁ STUDIE

Problematické ověřování identit uživatelů (služba mojID) se dlouhodobě věnuje zájmové sdružení právnických osob CZ.NIC, které pravidelně organizuje konferenci Internet a technologie. První setkání v roce 2021 se konalo 10. června a bylo věnované identitám a autentizační službě mojID: <https://www.nic.cz/it21/>.

S problematikou registrace a autentizace uživatelů v prostředí českých knihoven a obecně role mojID v knihovnách vystoupil Ing. Petr Žabička z Moravské zemské knihovny, který se problematice dlouhodobě věnuje. V prezentaci zhodnotil současný stav i možnosti knihoven, viz prezentace:

<https://www.nic.cz/files/nic/IT21/prezentace/Zabicka.pdf>

a videozáznam: <https://youtu.be/HqXSExtQnW0>

ZÁVĚREČNÉ OTÁZKY K ZAMYŠLENÍ

1. Co je podle vás smyslem nastavení uživatelských práv čtenářů v automatizovaném knihovním systému?
2. Do jaké míry je reálné zapojení všech profesionálních knihoven do služby půjčování e-knih při zohlednění finančních, technických, personálních podmínek a možností?
3. Jak co nejefektivněji zajistit dohledání bibliografických údajů potřebných pro zajištění meziknihovní výpůjční služby?
4. Jaké vidíte výhody a rizika sdílení identit mezi knihovnami?

SHRNUTÍ STUDIJNÍHO TEXTU

Tento studijní text poskytuje vhled do problematiky Poskytování automatizovaných knihovnických a informačních služeb v oblasti zajišťování meziknihovních služeb, přístupových práv jednotlivých kategorií uživatelů ke knihovním dokumentům, zpřístupnění e-knih pro uživatele knihovny v návaznosti na agendu těchto služeb v automatizovaném knihovním systému a v problematice sdílení identit a jeho aplikaci v automatizovaných knihovnických službách. Jedná se o témata, která se dotýkají především knihoven poskytujících meziknihovní výpůjční služby a zajišťující službu půjčování e-knih uživatelům, přičemž zejména u této služby pozorujeme v posledních letech její kvantitativní nárůst jak ze strany knihoven, tak jejich uživatelů. Nastavení jednotlivých procesů rozhoduje o zajištění kvality poskytovaných služeb každé knihovny.

5 LITERATURA

ADR — *Centrální adresář knihoven a informačních institucí v ČR* [online]. In: Národní knihovna ČR. © 2014 Ex Libris, NK ČR. [cit. 2021-11-10]. Dostupné z: <https://aleph.nkp.cz/cze/adr>

BOUDA, Tomáš. *Elektronické knihy v českých knihovnách*. [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2012. [cit. 2021-11-30]. Dostupné z: <https://web2.mlp.cz/koweb/00/04/23/36/82/elektronicke-knihy-v-ceskych-knihovnach.pdf>

CERNÍŇÁKOVÁ, Eva a Linda JANSOVÁ. *Připravujeme změnu knihovního softwaru: příručka pro knihovny* [online]. Praha: Národní knihovna ČR – Knihovnický institut, září 2019 – (aktualizováno průběžně) [cit. 2021-12-11]. Dostupné z: <https://prirucky.ipk.nkp.cz/aks/start>

Česká akademická federace identit eduID.cz [online]. In: Euid.cz cesnet. © 1996–2021 CESNET, z. s. p. o. [cit. 2021-11-10]. Dostupné z: <https://www.euid.cz/cs/index>

ČESKO. Vyhláška č. 88/2002 Sb. Ministerstva kultury k provedení zákona č. 257/2001 Sb., o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2002, částka 39. Dostupné také z: https://ipk.nkp.cz/legislativa/01_LegPod/knihovni-zakon-257-2001-sb.-a-navazne-provadeci-prepisy/Zakon257Vyhl.htm

ČESKO. Zákon č. 257/2001 Sb., o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb (knihovní zákon). In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1999, částka 39, s. 2578-2582. ISSN 1211-1244. Dostupné také z: <http://www.mvcr.cz/sbirka/1999/sb039-99.pdf>

DANIELISOVÁ, Tereza. *Knihovní zákon: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2018. Komentáře Wolters Kluwer. ISBN 978-80-7598-156-1.

Grafický návod na MVS [online]. In: *Tritius Public*. Poslední úprava 27.11.2020. [cit. 2021-11-10]. Dostupné z: <https://confluence.tritius.cz/pages/viewpage.action?pageId=126287873>

HÁJKOVÁ, Zuzana. *E-knihy a knihovny*. [online]. [cit. 2021-11-10]. Dostupné z: <https://ipk.nkp.cz/docs/rkk/hajkova-zuzana-e-knihy-a-knihovny-1>

HALADA, Jan a PRÁZOVÁ, Irena. Komparace výzkumů nakladatelů ve vztahu k e-knihám v době před a v průběhu koronavirové krize. In: *Knihovna: knihovnická revue*, 2021, **32**(1), s. 12-22. ISSN 1801-3252. Dostupné také z: <https://knihovnarevue.nkp.cz/archiv/2021-1/recenzovane-prispevky/komparace-vyzkumu-nakladatelu-ve-vztahu-k-e-kniham-v-dobe-pred-a-v-prubehu-koronavirove-krize>.

HALADA, Jan, PRÁZOVÁ, Irena a DOKSANSKÝ, Adam. Elektronické knihy dnes a zítra (analýza nakladatelských subjektů vydávajících v České republice e-knihy). 1. část. *Čtenář: měsíčník pro knihovny*, 2021, **73**(4), s. 133-135. ISSN 0011-2321.

HALADA, Jan, PRÁZOVÁ, Irena a DOKSANSKÝ, Adam. Elektronické knihy dnes a zítra (analýza nakladatelských subjektů vydávajících v České republice e-knihy). 2. část. *Čtenář: měsíčník pro knihovny*, 2021, **73**(5), s. 187-188. ISSN 0011-2321.

HUŇOVÁ, Jana. Metodické pokyny pro meziknihovní služby v České republice. [online]. In: *Národní knihovna České republiky*. © 2012 Národní knihovna České

republiky. [cit. 2021-11-10]. Dostupné z: <https://text.nkp.cz/sluzby/mvs-metpokyny#1.3.3>

JURMANOVÁ VOLEMANOVÁ, Věra. Půjčování e-knih z hlediska autorského práva. *Čtenář*, 2013, **65**(2), s. 43-48. ISSN 0011-2321. Dostupné také z: <https://www.svkkl.cz/ctenar/stahnout-pdf/58>

KTD: Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV) [online databáze]. Praha: Národní knihovna České republiky, 2003- [cit. 2021-11-10]. Dostupné z: <https://aleph.nkp.cz/cze/ktD>

MATUŠÍK, Zdeněk. Knihovní zákon: komentář. *Bulletin SKIP* [online], 2019, **28**(1) [cit. 2021-12-09]. ISSN 1213-5828. Dostupné z: <https://bulletinskip.skipcr.cz/vsechna-cisla/prohlizet-cisla/2019-rocnik-28-cislo-1/knihovni-zakon-komentar>.

Metodický pokyn Ministerstva kultury k zajištění výkonu regionálních funkcí knihoven a jejich koordinaci na území České republiky (2019) [online]. Poslední aktualizace 30.06.2020. [cit. 2021-11-10]. Dostupné z: <https://ipk.nkp.cz/programy-podpory/regionalni-funkce-verejnych-knihoven/metodicky-pokyn-ministerstva-kultury-k-zajisteni-vykonu-regionalnich-funkci-knihoven-a-jejich-koordinaci-na-uzemi-ceske-republiky-2019>

Palmknihy [online]. © 2021. [cit. 2021-11-20]. Dostupné z: <https://www.palmknihy.cz/20let>

PLANKOVÁ, Jindra. *Meziknihovní služby v České republice: verze 1.0.* [online]. Praha: Ústav informačních studií a knihovnictví FF UK v Praze, 2007. [cit. 2021-11-10]. 95 s. Dostupné z: <https://sites.ff.cuni.cz/uisk/wp-content/uploads/sites/62/2016/01/Meziknihovni%20slu%20by-v-%20ceske-republice-Plankov%20A1.pdf>

SKUČKOVÁ, Blanka a Jiří KLUSOŇ. *Metodické vyjádření Ministerstva kultury k problematice poskytování veřejných knihovnických a informačních služeb způsobem zaručujícím rovný přístup všem bez rozdílu.* Praha: Ministerstvo kultury České republiky, 2012. Dostupné také z: http://oldknihovnam.nkp.cz/docs/Metodicke-vyjadreni-k-principu-rovnosti-podle-knihovniho-zakona_1.pdf

Souborný katalog České republiky [online]. Copyright © Národní knihovna ČR. [cit. 2021-11-15]. Dostupné z: <https://www.caslin.cz/>

Uživatelský manuál – Integrovaná MVS. Verze dokumentu 20.0. [online]. Ex Libris Aleph. [cit. 2021-11-21]. Dostupné z: https://files.mtstatic.com/site_11811/draft_48035/0?Expires=1639169594&Signature=TpFo6j7T5W5nDYHtGhTa2rsUHX9VQuch5~O6xZiTjdWMEG7J0HRcZW95GjRGEmJTzRMkUrDSeRmiym~xcKOV1A~vysNGcMkitYQsjpRU49VTIs7vgEdG9kSk~8YvBBK4edL~cNfAK7dWfUzLMU0w1CPsDhHqLqiTylU4qMfuV4A_&Key-Pair-Id=APKAJ5Y6AV4GI7A555NA

Zpráva o českém knižním trhu 2019/2020. [online]. Svaz českých knihkupců a nakladatelů, 2020. [cit. 2021-11-25]. 25 s. ISBN 978-80-907020-6-6. Dostupné z: <https://www.sckn.cz/zpravy-o-ceskem-kniznim-trhu/>

Zpráva o českém knižním trhu 2020/2021. [online]. Svaz českých knihkupců a nakladatelů, 2021. [cit. 2021-11-25]. 24 s. ISBN 978-80-907020-9-7. Dostupné z: <https://www.sckn.cz/zpravy-o-ceskem-kniznim-trhu/>

ŽABIČKA, Petr. Sdílení uživatelských identit. In: *Knihovny současnosti 2011*: sborník z 19. konference, konané ve dnech 13.–15. září 2011 v Českých Budějovicích. Ostrava: Sdružení knihoven ČR, 2011. s. 15-16. [cit. 2021-12-27].

ISSN 1805-6962. ISBN 978-80-86249-62-9. Dostupné také z:
<https://ipk.nkp.cz/docs/knihovny-soucasnosti/knihovny-soucasnosti-2011>

ŽABIČKA, Petr. Sdílení uživatelských identit [online]. 14. září 2011 [cit. 2021-12-27]. Prezentace z konference Knihovny současnosti 2011. Dostupné z:
https://www.cbvk.cz/soubory/historie/knihovny_soucasnosti_2011/prispevky/14.9.2011/003-Petr_Zabicka-Sdileni_uzivatelskych_identit.pptx.

6 ZKRATKY

AKS – automatizovaný knihovní systém

CPK – Centrální portál knihoven, Knihovny.cz

DRM – Digital Rights Management (správa digitálních dat)

ISBN – International Standard Book Number (mezinárodní standardní číslo knihy)

ISSN – International Standard Serial Number (mezinárodní standardní číslo seriálové publikace)

MVS – meziknihovní výpůjční služba

Název:	Poskytování automatizovaných knihovnických a informačních služeb
Verze:	1.0
Autor:	Mgr. et Mgr. Monika Kratochvílová
Počet stran:	52
Rok vydání:	2021
Jazyková korektura:	Markéta Roupcová

Na tomto místě bych ráda poděkovala za cenné rady PhDr. Lindě Jansové, Ph.D. z Národní knihovny ČR, dále nakladatelství Palmknihy, jmenovitě panu Václavu Štěchovi, oddělení meziknihovnických služeb a odboru informačních technologií MZK v Brně a Mgr. Gabriele Obstové z Knihovny Jiřího Mahena v Brně za poskytnuté zdroje a další informace.